

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A.

S. O. U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935:50
JUSTITIEDEPARTEMENTET

P R O M E M O R I A

ANGÅENDE

AVVECKLING AV BESTÅENDE
FIDEIKOMMISS

UTARBETAD AV

EMIL SANDSTRÖM

S T O C K H O L M

1 9 3 5

Statens offentliga utredningar 1935

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag angående åtgärder för spannmålsodlingens stödjan. Marcus. 184 s. **Jo.**
2. Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. Beckman. 86*, 265 s. **S.**
3. Kortfattad framställning av organisationsakkunnigns betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. Beckman. 23 s. **S.**
4. Promemoria angående tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. Marcus. 70 s. **Ju.**
5. Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. Norstedt. 79 s. **Ju.**
6. Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet. Norstedt. x, 338, 32* s. **S.**
7. Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägväsendet. Del 2 Broar. Hægström. 180 s. **K.**
8. Betänkande med förslag angående åtgärder mot statsfientlig verksamhet. Idun. 406 s. **Ju.**
9. Betänkande med förslag till omorganisation av den högre skogsundervisningen. Percus. 164 s. **Jo.**
10. Utredning och förslag angående rundradion i Sverige. Norstedt. 202 s. 13 kartor. **K.**
11. Betänkande med utredning och förslag angående inrättande av en statsvetenskaplig examen. Marcus. 80 s. **E.**
12. Betänkande med förslag till förordning angående allmän automobiltrafik. Hægström. 227 s. **K.**
13. Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. (4), 182, 68 s. **Ju.**
14. Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. Norstedt vj, 211 s. **Ju.**
15. Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. Marcus. 192 s. **Ju.**
16. Konjunkturuppsvingets förlopp och orsaker 1932—1934. Hægström. 106 s. **Fi.**
17. Yttrande och förslag rörande formulär för tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. Beckman. 16 s. **S.**
18. Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. Idun. 220 s. **S.**
19. Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag angående förebyggande mödra- och barnvård. Hægström. 100 s. **S.**
20. Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring. Beckman. (2), 24 s. **H.**
21. Utredning angående införande av ett dagordningsinstitut m. m. Av H. Tingsten. Norstedt. 98 s. **Ju.**
22. Utredning och förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek. Hægström. 59 s. **E.**
23. Betänkande med förslag till motorfordonsförordning och vägtrafikstadga m. m. Idun. 202 s. **K.**
24. Betänkande med förslag till ändrad organisation av den statliga verksamheten för bekämpande av olovlig införsel av spritdrycker m. m. Marcus. 193 s. **Fi.**
25. Förslag till nya avlösningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare inom den allmänna civilförvaltningen. Marcus. 42 s. **Fi.**
26. Betänkande med förslag rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning. Uppsala, Almqvist & Wiksell. 197 s. **E.**
27. Betänkande med förslag till ändring i vissa delar av upphandlingsförordningen. Marcus. 55 s. **Fi.**
28. Utredning med förslag om egnahemskonsulenter hos hushållningssällskapet. Lindström. 88 s. **Jo.**
29. Betänkande angående hundsursöksverksamhetens organisation. Marcus. 75 s. **Jo.**
30. Berättelse över statens spannmålsnämnds verksamhet m. m. under år 1934. Marcus. 62 s. **Jo.**
31. Betänkande med förslag till lag om domkapitel m. m. Hægström. 151 s. **E.**
32. Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till förordning om jordbrukets kreditkassor m. m. Marcus. 132 s. **Jo.**
33. Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag angående statsunderstödd dispensärverksamhet. Marcus. 54 s. **S.**
34. Betänkande med vissa synpunkter och förslag i fråga om den primära fastighetskrediten. Marcus. 92 s. **Jo.**
35. Betänkande och förslag rörande verksamheten vid skyddshemmen m. m. Första delen. Skyddshemmens organisation m. m. Norstedt. 93 s. **S.**
36. Betänkande angående råvaruförsörjning, produktion och arbetarantal m. m. vid skogsindustrierna. Idun. 276 s. **S.**
37. 1934 års nämnd för städningsutredning. Förslag rörande allmänna grunder för ordnandet av städnings- och rengöringsarbetet inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm samt beräkning av ersättning för nämnda arbete. Marcus. 39 s. **Fi.**
38. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 1. Inledande avdelning m. m. Beckman. vij, 301 s. **Fö.**
39. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 2. Arméorganisationen. Beckman. vij, 651 s. **Fö.**
40. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 3. Marinorganisationen. Beckman. iv, 203 s. **Fö.**
41. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 4. Flygvapnets organisation. Beckman. iv, 229 s. **Fö.**
42. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 5. Värnplikten m. m. Bilagor. Beckman. iv, 262 s. **Fö.**
43. Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsende. Del 6. Särskilda yttranden. Beckman. iij, 426 s. **Fö.**
44. Betänkande med utredning och förslag angående folk- och småskoleseminariernas organisation m. m. Marcus. 405 s. **E.**
45. Utredning och förslag rörande läroböcker vid allmänna läroverk och folkskolor m. fl. undervisningsanstalter. Marcus. 162 s. 1 karta. **E.**
46. Betänkande angående folktandvård. Idun. 195 s. **S.**
47. Sociala jordutredningens betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. Marcus. 118 s. **Jo.**
48. Betänkande med förslag till lag om arbetstiden i jordbruk och trädgårdsskötsel (lantarbetslag) m. m. Idun. 140 s. **S.**
49. Betänkande med förslag rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan samt anordnande av förbättrad bostadsinspektion i städer och stadsliknande samhällen m. m. Beckman. 109*, 182 s. **S.**
50. Promemoria angående avveckling av bestående fideikommiss. Marcus. iv, 60 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre ordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1935:50
JUSTITIEDEPARTEMENTET

P R O M E M O R I A

ANGÅENDE

AVVECKLING AV BESTÅENDE
FIDEIKOMMISS

UTARBETAD AV

EMIL SANDSTRÖM

STOCKHOLM 1935
ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

STATION ÖPPNINGSKONFERENS ÖFRÅN I DEN
1911

PROGRAMM
ÅR 1911

AVVECKLING AV BESTÄMDE
FIDEIKOMMISS

PROGRAMM
ÅR 1911

TILL KONUNGEN.

Den 1 februari innevarande år beslöt Eders Kungl. Maj:t att frågan om
avveckling av bestående fideikommiss skulle överlämnas till behandling av
en eller flera särskilt tillkallade sakkunniga, och blev undertecknad utsedd

att verkställa utredning och avgiva förslag i ämnet. Sedan utredningen numera verkstälts, får jag härmed i underdånighet överlämna en promemoria, innehållande resultatet av undersökningen, jämte utkast till lag i ämnet, en redogörelse för huvuddragen av vissa utländska lagar samt en tabell med statistiska uppgifter angående bestående fideikommiss.

Vid utredningen har delvis begagnats det utredningsmaterial, som åstadkommits vid tidigare utredningar. Sålunda ha varit tillgängliga de i riksarkivet förvarade akterna till den utredning, som i anledning av 1914 års riksdagsskrivelse i frågan verkställdes av envoyén greve Albert Ehrensvärd. Däri finnes en i det närmaste fullständig samling av fideikommissbrev. Av lagberedningen har bland annat genom utsända frågeformulär införskaffats åtskilliga statistiska uppgifter från fideikommissarierna. I vissa styc-ken ha dessa uppgifter under den nu slutförda utredningen kompletterats genom utsändande av nya frågeformulär eller med anlitan- de av eljest tillgängliga upplysningar. Förutnämnda tabell har grundats på det sålunda erhållna materialet, men detta har icke varit fullständigt och kan icke göra anspråk på full tillförlitlighet. Därest fideikommissarierna lämnas tillfälle att yttra sig över förslaget, lärer emellertid ett lämpligt tillfälle erbjuda sig att få de i tabellen införda uppgifterna ytterligare granskade och rättade.

Angående bland annat de ekonomiska förhållandena å fideikommissen ha upplysningar inhämtats genom besök å några av fideikommissen.

Stockholm den 14 oktober 1935.

Underdånigst

EMIL SANDSTRÖM.

P r o m e m o r i a

angående avveckling av bestående fideikommiss.

Historisk översikt.

Utlandet. Med fideikommissum förstods ursprungligen i den romerska rätten ett formlöst förordnande, varigenom arvlåtaren ålade sin arvinge (heres fiduciarius) att utgiva antingen hela kvarlåtenskapen eller någon del därav till annan (fideicommissarius). Namnet härledde sig därav att åt den förste mottagaren anförtroddes såsom en hederssak att uppfylla arvlåtarens yttersta vilja. Det moderna familjefideikommisset har kommit att betyda något annat, nämligen en inom viss släkt för evärdlig tid gällande särskild successionsordning för viss egendom. Genomförandet av successionsordningen, som mestadels innebär att egendomen skall gå i arv bland avkomlingar inom viss släktgren, förutsätter att egendomen ej får avyttras eller tillgripas för innehavarens gäld.

Fideikommiss i denna bemärkelse uppstod först i Spanien såsom ett länsrättsligt institut, och institutet spred sig sedan därifrån till de flesta av Europas länder. Även där förbindelse med länsväsendet saknats, har syftet varit främjandet av familjens glans och anseende (splendor familias). Fideikommissbildningen torde ofta ha gynnats av furstarna, då de i stärkandet särskilt av de adliga släkternas ställning sågo en fördel.

Då jord i allt större utsträckning lades under fideikommissband, uppmärksammades emellertid därmed förbundna faror av social och ekonomisk art, och i de framstegssträvanden, som gjorde sig gällande i Frankrike under 1700-talet och lågo till grund för den franska revolutionen, ingick kravet på frigörelse från allt egendomsband och upphävande av privilegierad successionsrätt. Revolutionen utlöste reaktionen mot fideikommissinstitutionen, och i Frankrike liksom på andra håll upphävdes bestående fideikommiss och infördes förbud mot upprättandet av nya sådana. På åtskilliga håll, där det avskaffats, blev institutet visserligen återinfört, men strävandena för dess upphävande ha hämtat ny kraft av frihetsrörelserna på 1830- och 1840-talen och senast av de strömningar, som gjort sig gällande efter det stora världskriget. För närvarande torde nästan överallt lagstiftningen förbjuda upprättandet av nya fideikommiss och upplösning av bestående fideikommiss ha beslutats. Bland de länder, där efter världskriget lagar angående upplösning av bestående fideikommiss tillkommit, märkas Danmark, flera tyska delstater, däribland Preussen, samt Tjeckoslovakien.

Sverige. På 1600-talet uppstodo i Sverige under namn av grevskap fideikommissbildningar efter utländskt mönster, upprättade huvudsakligen av jord, som av kronan bortskänktes till lön för förtjänster under krigen. Till följd av de genomgripande reduktionerna försvann emellertid denna form av fideikommiss och har sedan icke återupplivats. Ungefär samtidigt med den nämnda fideikommissbildningen uppstodo emellertid också familjefideikommiss i fast egendom av privat ursprung. Till en början synes visserligen ha rått någon tvekan om tillåtligheten att stifta fideikommiss, men denna tvekan undanröjdes genom 1686 års testamentsstadga, vilken innehöll uttryckliga bestämmelser om fideikommiss. Bland annat bestämdes att om villkoren »expirerade», skulle egendomen i siste innehavarens hand anses »såsom annan dess oconditionerade egendom». Rätten att stifta fideikommiss förutsattes i 1734 års lag dock utan att uttryckligen omnämnas. 16 kap. 1 § ärvdabalken säger endast att »vill någon, man eller kvinna, göra testamente, have våld göra det med eller utan villkor». Under tiden efter 1734 års lag togs rätten att bilda fideikommiss flitigt i bruk.

Sverige blev emellertid icke oberört av impulserna från den franska revolutionen. Genom en förordning den 27 april 1810 stadgades ett tillägg till 16 kap. 1 § ärvdabalken, varigenom rätten att stifta nya fideikommiss i fast egendom blev omöjliggjord såvitt avsåg fideikommiss på evärdlig tid, och den enda möjlighet att reglera den framtida successionen i sådan egendom, som lämnades öppen, var att utse testaments- eller gåvotagarens nästa efterträdare, »uti vilken sistnämndes hand fastigheten ikläder sig egenskap av arvejord, varmed i allt efter allmän lag förhålles».

Initiativet till 1810 års förordning utgick från ständerna. Lagtexten utformades av lagutskottet, och de motiv, som voro bestämmande, framgå av ständernas skrivelse till Konungen, varigenom begärdes Kungl. Maj:ts sanktion och bekräftelse av bestämmelserna. Däri anfördes:

»Genom sådana stiftelser föreskrives för alla tider en successionsordning, enligt vilken en enda arvinge, även en oskyld, skall på livstid innehava fastigheter, utan avseende på om förre innehavaren skulle därigenom nödgas lämna de flesta eller alla sina barn i saknad av nödig uppfostran och understöd i deras omyndiga år, och en så inskränkt ägare, som varken av allmänna lagens vissa stadganden om arv eller av något sitt förordnande kan hoppas skydd för de lottlösa, utan förutser, att egendom skall tillfalla en oskyld eller till äventyrs det av barnen, som giver minsta hopp om medlidsamhet och omvårdnad för utslutna, kan icke annat än anse egendomen mera för en annans än för sin, i följd varav hans intresse bliver att fördubbla och i förtid upptaga avkomsterna till skada för jordens nyttiga odling, egendomens förbättring och samhällets därav beroende styrka.

Man har för evärdliga tider föreskrivit lagar för varje innehavares frihet att egendomen förvalta, utan att tänka därpå, att slika inrättningar ofta bliva genom tidens förändrade skick för egendomens förmånliga hävd hinderliga.

Man har för all framtid förbjudit egendomens föryttrande och förpantning, varigenom dels fordringsägares lidande beredes, dels all utväg betages innehavaren att till medarvingars utlösen eller egendomens hävd och förbättring erhålla de nödvändigaste lån.

Man har gjort fideikommiss, vilkas innehavare varit ålagda att använda godsets

avkastning till egendomens förökande under enahanda fideikommissvillkor, en inrättning, som, om ock dess skadlighet i politiskt avseende åsidosättes, i alla fall synes vara den mest illa beräknade, då ofelbart är, att en alltför stor egendom i en mans hand giver mindre avkastning och föder vida mindre människor, än om den vore emellan flera ägare delad.

Icke mindre skadliga hava de stiftelser varit, som, ehuru avlägsne och för odling och samhävd obekvämliga flere gods kunna vara, likväl föreskrivit, att de skolla hållas tillsammans och icke ens få bortbytas, och de stiftelser, enligt vilka vissa egendomar bort för alltid innehavas av flera samägare utan rätt för någon till skiftes vitsord, hava varit en källa till obehagliga rättegångar och till en olycklig oenighet inom familjer.

Man har även sett förordnanden, som föreskrivit beständig delning, utan rätt för delägare att lösa varandra ut, som för egendomens besittning gjort till evärdeligt villkor, att innehavaren skall leva ogift, ej få bekläda någon statens tjänst och mera dylikt, och till vilka andra orimligheter en sådan oinskränkt frihet kan föranleda, är av dessa exempel lätt att inse, ävensom att slika inrättningar hava för jordens nyttiga hävd och egendomars förbättring det skadligaste inflytande.

Vid betraktande härav, och då det hopp en ägare haver därom, att hans barn och närmaste skola njuta frukterna av hans mödor, befordrar flit, hushållning och medborgerliga tänkesätt, samt för samma ändamål, jämte befrämjande av föräldrars och husfäders anseende, en ägare bör hava makt att dels genom avtal, dels genom testamente utnämna sin efterträdare, och obestriddigt är att ehuru den, som själv innehar disponibel egendom, kan i en oinskränkt dispositions frihet för sin person finna dessa uppmuntringar och förmåner, desamma däremot alldeles försvinna för alla hans efterträdare, om han gör egendomen till fideikommiss; då en oinskränkt frihet för enskilda att ändra arvs- och eganderättslagarna för tillkommande tider icke kan stå tillsammans med syftmålet av vid denna riksdag av Riksens ständer tagne beslut om frihet för en var att all slags jord genom laga fång förvärva; då en sådan frihet skulle göra vår allmänna lag i dess viktigaste delar onyttig, och i stället för tydliga lagar, som beständigt kunna förbättras och fullkomnas, anskaffa för särskilda gods speciella förordnanden, vilka, ehuru orimliga, otydliga och även oläsliga de kunna vara, likväl göra anspråk på en varaktighet, som icke en gång för våra grundlagar enligt nu gällande regeringsform funnits nödvändig, och det för övrigt skulle lända till fäderneslandets heder, om, sedan de mest hyfsade nationer redan upphävt dessa lämningar eller nya telningar av feodalismen, svear och göter, som aldrig varit av främmande nationer med våld tvungna till sådana inrättningar, icke voro de siste att förekomma ytterligare härmningar därav, hava Riksens Ständer ansett ofta nämnda oinskränkta dispositionsfrihet böra jämkas inom billiga och för samhällets allmänna nytta avpassade gränser.»

Åt vilka av dessa skäl, som Kungl. Maj:t tillmätte betydelse, framgår av den motivering, varmed beslutet om bifall till Ständernas förslag försågs. Där framhölls att den oinskränkta friheten att stifta fideikommiss möjligen skulle »snart nog draga större delen af jord under Fidei-Commisssegenskap» så att den nyss beslutade rätten för envar att besitta all slags jord skulle försvinna samt »Hemmans-Klyfningar, som synnerligast bidra till folkökningen, motarbetas och idogheten qvävas; omständigheter, hvilka ostridigt skulle bereda menliga följder för den egentligen närande och arbetande Folk-Classen».

Numera har genom 1 kap. 2 § i 1930 års testamentslag tillkommit en ny

reglering, enligt vilken inskränkningen i rätten att göra testamente med verkan för en mera obegränsad framtid utsträckt att gälla även lös egendom och gränsen mellan tillåtliga och icke tillåtliga förordnanden dragits efter en i viss mån annan princip än förut. Det nya stadgandet har följande lydelse:

»Förordnande till annan än den, som är född vid testators död eller då är avlad och sedermera födes med liv, vare utan verkan. Utan hinder av vad nu är sagt gälla förordnande, enligt vilket blivande arvsberättigade avkomlingar till någon, som enligt första stycket äger taga testamente, skola erhålla egendom till full ägo sist vid dennes död eller då annan, vilken skall åtnjuta rätt till egendomen, avlider eller hans rätt eljest upphör. Ej må i sådant förordnande olikhet göras mellan syskon, vilka ej äro födda eller avlade vid testators död.»

Till komplettering av detta lagrum stadgades i samtidigt tillkommen särskild lag, att motsvarande regler skola tillämpas å förordnande genom annan rättshandling till förmån för den, som ej är född eller avlad vid tiden för förordnandet.

I sina motiv till denna lagstiftning, i vad den avsåg förbud mot ständiga fideikommiss i lös egendom, erinrade lagberedningen, efter att ha redogjort för de skäl som åberopades mot fastighetsfideikommiss, därom att dessa skäl uppenbarligen icke i alla delar hade tillämpning, när det gällde att bedöma frågan, huruvida förbud borde givas mot ständiga fideikommiss i lös egendom. Därefter anförde lagberedningen:

»Att viss egendom drages undan den allmänna omsättningen och på konstlat sätt hålles samman torde sålunda hava avsevärt större betydelse, när det gäller fast egendom än när det gäller lös. Däremot torde det med fog kunna göras gällande, att en förmögenhets konstlade sammanhållande inom en viss familj för bevarande av dennas sociala och ekonomiska standard ur allmän social synpunkt ter sig än mindre tilltalande, då det gäller en penningförmögenhet än då det gäller fast egendom, särskilt jordbruksfastighet eller fastighet, som eljest bildar underlag för en av innehavaren driven näring. Då förmögenheten är anbragt på det sättet, att innehavaren tvingas till en självständig verksamhet, däri han kan vinna erfarenhet och människokännedom samt måste taga ansvar för talrika underordnade, som äro beroende av honom, kan detta mången gång för hans personliga utveckling betyda vida mera än det mått av bildning och förfining, som ärvd rikedom i och för sig kan vara ägnad att bereda. Vid ett penningfideikommiss ställer sig saken på ett helt annat sätt. På grund av nödvändigheten att säkerställa kapitalet till förmån för de i framtiden berättigade måste den självständiga förvaltningen av kapitalet berövas innehavaren. Detta placeras i säkra värdehandlingar, och det uppdrages åt andra personer eller ett banknotariat att handhava förvaltningen — möjligen i samråd med innehavaren. För denne, som i huvudsak endast har att uppbära avkastningen, medför egenskapen av fideikommissarie varken omtanke eller ansvar. Man hör alltjämt någon gång den uppfattningen uttalas, att det för samhället kan vara av betydelse, att personer genom fideikommissstiftelser vinna möjlighet att, fria från näringsbekymmer, helt ägna sig åt allmänna angelägenheter. När stiftaren bestämmer successionsföljden, kan han emellertid icke överblicka framtiden, och förmögenheten kommer att tillfalla de bestämda innehavarna oberoende av huruvida de besitta de egenskaper, som erfordras för en gagnande insats i allmänna värv. Utöver vad ovan anförts kan ytterligare erinras därom, att den olikhet i successionshänseende, som på grund av fideikommissbestämmelser uppkommer

särskilt mellan syskon, snarast ter sig mera stötande för rättskänslan, när fråga är om lös egendom.

Lagberedningen har sålunda funnit avgörande skäl tala för en genomgripande begränsning i möjligheten att insätta successiva ägare beträffande lös egendom i allmänhet. Tvekan kan dock göra sig gällande beträffande egendom av vissa särskilda slag, nämligen samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt värde. Under behandlingen i riksdagen av de talrika förslag, som framställdes rörande upplösning av bestående fideikommissstiftelser, har det framhållits, att fideikommissinstitutionen understundom kunnat främja en uppgift av allmän och kulturell betydelse, såsom då dylika samlingar kunnat under en lång tidsföljd sammanhållas och bevaras från skingring därigenom, att egendomen erhållit egenskapen av fideikommiss. Lagberedningen håller dock före, att det skulle vara ändamålslost att numera bevara möjlighet att göra samlingar av ifrågavarande slag till fideikommiss. Så länge samlingar kunna såsom fideikommiss åtfölja fastighet, som också är fideikommiss i samme innehavares hand, finnes garant för samlingarnas bevarande på betryggande sätt och i värdig omgivning. Särskilt är det synnerligen tilltalande, när i denna ordning möbler och konstverk kunna bibehållas i sin ursprungliga inramning. Även när samlingar äro förenade med ett större penningfideikommiss, kan man utgå från att de i innehavarens hand bevaras på bästa sätt. En rätt att stifta nya fristående fideikommiss i samlingar skulle däremot lätteligen kunna medföra, att fideikommisset tillfölle en innehavare, som saknade alla ekonomiska förutsättningar att på värdigt sätt använda detsamma och för vilken plikten att draga försorg om detta skulle kännas som en tung börda.

Då nya fideikommiss i fast egendom eller penningar enligt förslaget icke skola vara tillåtna samt med hänsyn till det läge, vari frågan om upphävande av äldre fideikommiss befinner sig, har lagberedningen saknat anledning att föreslå något stadgande om rätt att stifta nya fideikommiss i samlingar av här ifrågavarande natur. Det må ock i detta sammanhang erinras, att till den del dylika fideikommissstiftelser skulle erbjuda skydd mot inhemska konstskatters utförande ur riket en viss motsvarighet skulle vinnas genom de åtgärder till skydd mot utförsel av äldre kulturföremål, varom utredning för närvarande pågår i anledning av framställning från 1928 års riksdag. En möjlighet till samlingars bevarande från skingring erbjudes också genom deras överförande till en stiftelse med egen rättspersonlighet.»

Bestående fideikommiss.

De före 1810 års lagändring stiftade fideikommissen i fast eller lös egendom liksom de fideikommissstiftelser angående lös egendom, som därefter bildats på grund av förordnanden före testamentslagens ikraftträdande den 1 januari 1931 (jfr promulgationslagen 5 §), kvarstå alltjämt. De göra det dock icke alltid helt oförändrade. Genom en förordning den 3 april 1810 bereddes möjlighet att åstadkomma viss förändring i fideikommissstiftelse. I denna förordning bestämdes, bland annat, att i de fall, då någon innehavare av fideikommissegendom kunde komma i behov att därå emot inteckning göra lån eller för egendomen anse förmånligt att få göra utbyte av till fideikommisset hörande jord eller ock finna sig föranlåten att söka hävandet av vissa uti fideikommissstiftelser innehavaren föreskrivna villkor, ansökningar i dessa eller andra dylika ämnen om fideikommissers rätta mening och bästa tillämpning och som icke rörde frågor, vilka mellan fidei-

kommisseries och medarvingar kunde yppas och enligt allmänna rättgångsordningen måste behandlas, borde hos Kungl. Maj:t i underdånighet anmälas, på det att Kungl. Maj:t med dess högsta domstol, i likhet med annan förklaring över allmänna lagar och författningar, måtte därvid, efter sig företeende omständigheter, kunna förfara.

Högsta domstolens befattning med ifrågavarande ärenden har numera övergått på regeringsrätten. Genom de sålunda meddelade bestämmelserna tillerkändes Kungl. Maj:t befogenhet att i viss mån rubba grunderna för en bestående fideikommissstiftelse. Inteckning i fideikommissegendom har därefter i enlighet med av Kungl. Maj:t lämnat medgivande ägt rum i en mångfald fall och medgives även, då stiftelseurkunden innehåller uttryckligt förbud mot inteckning. Sådan inteckning kan leda och har även lett till, att den intecknade egendomen exekutivt försålts och härigenom upphört att vara fideikommiss. Likaså har Kungl. Maj:t med stöd av denna förordning medgivit försäljning av fideikommissegendom mot villkor, att fideikommissgenskapen överflyttades på köpeskillingen eller å fastighet eller annan egendom, som för densamma förvärvades.

I vilken omfattning fideikommiss ännu bestå framgår av bifogade tabell. Det är dock att märka att det icke med någon säkerhet kan avgöras, huruvida samtliga de fideikommiss i lös egendom, som icke varit förenade med fideikommiss i fast egendom, äro medtagna. Det torde emellertid kunna antagas att fideikommiss i lös egendom huvudsakligen tillkommit antingen för att förena viss lös egendom med fideikommiss i fast egendom eller genom försäljning av fideikommissfastighet. Tabellen visar för varje fideikommiss egendomens värde och skuldbelastning. Beträffande jordbruksfideikommissen framgår vidare, förutom den totala arealen, andelen däri av åker och skog. Slutligen har upptagits av fideikommissarierna lämnade uppgifter angående förekomsten av byggnader av kulturhistoriskt intresse samt av samlingar av historiskt, vetenskapligt eller konstnärligt värde.

Beträffande den ekonomiska organisationen å jordfideikommissen må tilläggas, att å de större egendomarna en jämförelsevis stor areal, utgörande huvudgården, brukar ligga under eget bruk, under det att inägojorden i övrigt är utarrenderad. Enligt en av jordkommissionen sammanställd statistik, avseende åren 1919 och 1920 brukades 18 778 hektar åker av ägarna och funnos 7 060 arrendatorer, brukande 112 512 hektar åkerjord. Även senare ha lämnats uppgifter angående antalet brukare, men dessa uppgifter äro för ofullständiga för att kunna tjäna till jämförelse med de av jordkommissionen meddelade. De ha emellertid medtagits i tabellen huvudsakligen för att giva en bild av förhållandena på de särskilda fideikommissen. Skogarna torde å de större fideikommissen i allmänhet stå under inseeende av personer med teoretisk eller praktisk fackutbildning. Då större skogstillgångar finnas, tillgodogöres ofta virket vid å egendomen uppfört sågverk. Även annan industriell rörelse är understundom förenad med fideikommissen. Såsom exempel kan nämnas att å ett fideikommiss finnes elektriskt distributionsverk för ortens behov samt murbruks- och kalksandstegelfabriker, å ett annat mekanisk verkstad.

Rättsregler angående fideikommisssegendom.

Beträffande de regler, som bestämma fideikommissariens rätt och i övrigt rättsförhållandena i fråga om fideikommisssegendom, återfinnas endast spridda stadganden i skriven lag.

Så stadgas i ovannämnda förordning av den 3 april 1810 att, i brist på uttrycklig bestämmelse i fideikommissurkunden, storbhusdelägarne efter innehavare av fideikommiss i fast egendom åtnjuta fardag enligt 16 kapitlet jordabalken, därvid dödsfallet skall anses äga lika verkan med uppsägning. Enligt 4 § i promulgationslagen till nya nyttjanderättslagen skola nu i stället för jordabalkens bestämmelser angående fardag tillämpas nyttjanderättslagens bestämmelser i detta hänseende, så att avträde av jordbruksfideikommiss skall äga rum å den 14 mars, som inträffar näst efter sex månader från dödsfallet (2 kap. 5 och 89 §§).¹ I fråga om hus i stad torde avträdesdagen vara den fardag (1 april eller 1 oktober) som inträffar näst efter tre månader från dödsfallet (3 kap. 4 och 27 §§). Fardagsbestämmelsen gäller endast fideikommiss i fast egendom och tillämpas ej heller, då penningar eller värdepapper trätt i stället för fastighet.²

I nyttjanderättslagen fanns ursprungligen om fideikommissfastighet endast den bestämmelsen (2 kap. 2 §) att, jämte upplåtelse på arrende för viss tid eller arrendators livstid, upplåtelse kunde, där den angick fideikommiss, boställe eller annan fastighet, varöver upplåtaren icke äger förfoga utöver sin egen besittningstid, ske jämväl för sådan tid. Grunden till denna bestämmelse framgår av beskrivningen av upplåtarens dispositionsrätt.³ Om före arrendetidens utgång upplåtarens besittning upphörde, kunde icke på arrendeavtalet grundas något anspråk mot den nye innehavaren, och det var nödvändigt att kunna bringa upplåtelse tiden i överensstämmelse därmed. 1921 tillkom emellertid en särskild lag med vissa bestämmelser rörande arrende av fideikommissjord, som gjorde ändring i den hittills gällande regeln att arrendeavtal ej var gällande mot ny innehavare. Lagens innehåll kan sammanfattas sålunda. Om arrendeavtal rörande fideikommissjord slutits för viss tid eller för arrendatorns livstid, skulle avtalet vara gällande jämväl för annan innehavare av fideikommisset än upplåtaren, därest denne icke genom stämning inom sex månader från tillträdet utverkade domstols förklaring att avtalet icke skulle vara bindande. Domstolen ägde meddela sådan förklaring, »ifall de avtalade arrendevillkoren med hänsyn till förhållandena vid tiden för avtalets slutande icke kunna anses skäligen eller eljest finnas i väsentlig mån stridande emot fideikommissinnehavarens berättigade anspråk». Därest sådan förklaring meddelades, skulle arrendatorn vara pliktig avträda det upplåtna området å nästa fardag och kunde för den tid han suttit kvar efter tillträdesdagen förpliktas utge skäligen ersättning i stället för det avtalade arrendet. Lagen gällde icke

¹ NJA 1918: 545.

² NJA 1924: 30.

³ NJA 1884: 170, samt 1921: 212 och 300.

arrende av jordbruk, som vore att anse såsom huvudgård till ett fideikommiss. Med de angivna förutsättningarna ha närmast avsetts sådana fall, då antingen arrendeavgiften varit för lågt satt eller bestämd att betalas på sådana tider, att det skulle inkräkta på den nye fideikommissariens rätt.

Genom lag den 27 juni 1927 ändrades i vissa delar nyttjanderättslagen, och i andra kapitlet kom en särskild rubrik att inflyta »om jordbruksarrenden under fideikommiss». Därunder infördes först genom 55 §, en bestämmelse, enligt vilken med avvikelse från lagens bestämmelser i allmänhet arrende, avseende odlad jord till en vidd av minst fyra och högst tjugufem hektar, skulle få upplåtas, utom för arrendatorns livstid eller fideikommissinnehavarens besittningstid, endast på viss tid ej understigande tio år, dock att avtal som varit gällande för tio år kunde förlängas jämväl för kortare tid. Om arrendetiden icke vore så bestämd, skulle avtalet anses ingånget för en tid av 10 år. Från stadgandets tillämpning skulle på visst sätt och under vissa förutsättningar dispens kunna erhållas. I 56 § infördes vidare en bestämmelse i stort sett motsvarande de bestämmelser i 1921 års lag, för vilka redogjorts. Så tillvida skilja sig emellertid de nya bestämmelserna från denna att under de i 1921 års lag angivna förutsättningarna den nye fideikommissinnehavaren skulle äga uppsäga avtalet inom sex månader efter tillträdet. Det skall naturligtvis även med dessa bestämmelser tillhöra domstol att pröva, huruvida förutsättningarna för uppsägning äro för handen. 1921 års lag gäller fortfarande i fråga om avtal, som slutits före den 1 augusti 1927, d. v. s. dagen för ikraftträdandet av 1927 års lagändring.

Av den s. k. ensittarlagen framgår att rätt för nyttjanderättshavare att enligt denna lag inlösa under nyttjanderätt upplåtet område skall gälla jämväl i fråga om fideikommissjord, därvid Konungens befallningshavande skall innehålla den innehavaren tillkommande ersättningen, till dess förordnande meddelats huru därmed skall förfaras (§§ 1, 13, 14).

I lagen om delning av jord å landet finnas slutligen vissa bestämmelser, som likställa fideikommissarie med ägare av jord, då det gäller skiftesvitsord (1 kap. 17 §), avstyckning (19 kap. 25 §) samt erhållande av förordnande för lantmätare att verkställa avmätning av jorden (20 kap. 10 §).

Utöver de lagbestämmelser, för vilka redogjorts, är man för avgörande av frågor rörande fideikommissariens dispositionsrätt och andra rättigheter, som anknyta sig till fideikommisset, hänvisad att draga slutsatser från fideikommissinstitutets natur och uppgift, där fideikommissurkunden ej lämnat anvisningar. Huvudregeln rörande fideikommissariens dispositionsrätt, från vilken man i åtskilliga av de förut berörda lagstadgandena utgått, är att innehavaren icke äger att avyttra eller med gäld belasta egendomen eller att eljest disponera över densamma på sådant sätt, eller att av dess avkastning taga så mycket, att han inkräktar på efterträdarens rätt att tillträda egendomen och njuta dess fulla avkastning. Som ett komplement till denna regel måste uppställas den att en person, till vilken innehavaren med överskridande av sin befogenhet upplåtit en rätt i avseende å fideikommissegendomen, med bortseende från de speciella förhållanden som kunna in-

träda på grund av in-teckning och godtrosförvärv, icke kan göra denna rätt gällande mot efterträdaren och att en vanlig borgenär icke kan tillgripa fideikommisssegendomen för att få sin fordran betald. Hur lagstiftningen i viss mån medgivit undantag från dessa regler har framgått av den föregående redogörelsen. I den mån en efterkommande innehavares rätt äventyras, torde han äga begagna vanliga rättsmedel för att skydda den.¹

Fideikommissurkunderna innehålla de bestämmelser, som ligga till grund för den särskilda successionsordningen. Oftast men ej alltid gäller att egendomen tillträdades av manlig avkomling i rätt nedstigande led på svärdslinje med företrädesrätt för äldre gren framför yngre. Därest enligt fideikommissurkunden berättigad person ej längre finnes, har fideikommisssegendomen, såvida testamentsurkunden ej annorlunda bestämmer, ansetts böra ingå i den siste fideikommissariens kvarlåtenskap och ikläda sig egenskap av arvejord, så att siste fideikommissarien ägt genom testamente förfoga över egendomen.² Med denna uppfattning bör egendomen i saknad av testamente tillfalla hans arvingar.³

Fideikommissurkunden bestämmer ofta att av fideikommisset skola utgå rättigheter till andra än successorerna. Så föreskrives flerstädes att änka under sin livstid skall inneha fideikommisset eller någon gård såsom änkesäte eller eljest åtnjuta någon förmån. Vidare kan finnas bestämt att fideikommissaries syskon eller andra släktingar skola åtnjuta någon förmån. Förmåner kunna även vara bestämda att utgå till skola, kyrka, på fideikommisset upprättat sjukhus o. s. v. Det är ej ovanligt att bestämmelser av denna art fallit ur bruk. Även utan bestämmelser i fideikommissurkunden och utan bestämmelser i arbetsavtal eller arrendekontrakt torde ofta från fastighetsfideikommiss utgå pension eller undantagsförmåner till personer, som haft anställning på egendomen eller eljest förbindelse med densamma. På de större fideikommissen kan det sammanlagda värdet av sådana förmåner uppgå till betydande belopp.

I sammanhang med rättsreglerna angående fideikommiss böra slutligen några skattebestämmelser anmärkas. Sedan 1931 skall för utgörande av arvsskatt för fideikommissrätt värdet beräknas såsom om den fideikommitterade egendomen tillfallit fideikommissinnehavaren med nyttjanderätt. Där å fast egendom av fideikommissnatur belöpande arvsskatt prövas icke kunna i sin helhet erläggas utan men för ett med egendomen förbundet allmänt intresse av kulturhistorisk eller annan art, kan dock Konungen på ansökan medgiva, att till grund för skattens beräkning lägges ett lägre värde än det, vartill fideikommissrätten eljest skall uppskattas.⁴ Konungen äger vidare i särskilda fall medgiva, att arvsskatt icke skall utgå för värdet av sådan samling utav historisk, vetenskaplig eller konstnärlig beskaffenhet, som, utan att ersättning eller vederlag till någon delägare i boet därför erlägges,

¹ Jfr NJA 1931: 120.

² Se NJA 1906: 47.

³ Jfr K. Maj:ts dom den 13 sept. 1935 ang. Skånelaholms fideikommisskapital.

⁴ KF d. 19 nov. 1914 om arvsskatt och skatt för gåva 7 §.

på grund av bland annat fideikommissbrev är avsedd att såsom dylik samling bibehållas.¹ I fråga om förmögenhetsskatt likställes innehavare av fideikommissrätt med ägare.²

Tidigare riksdagsbehandling och utredningar.

Efter den inskränkning, som 1810 genomförts i rätten att bilda nya fideikommiss i fast egendom, synes fideikommissfrågan som praktiskt politiskt problem för en tid ha upphört att vara aktuell. På 1880-talet började den emellertid på nytt diskuteras. Den blev föremål för riksdagens prövning vid upprepade tillfällen, och vad som nu kom i brännpunkten var frågan om de bestående fideikommissens upphävande. Angående frågans riksdagsbehandling fram till 1914 må här i överensstämmelse med en framställning i utlåtandet nr 38 av första lagutskottet vid 1924 års riksdag anmärkas följande.³

Bland de motioner, som väckts i ämnet, kan man, stort sett, urskilja två huvudtyper. Vissa motioner hava direkt gått ut på fideikommissinstitutionens avskaffande. Andra åter hava fullföljt ett mera begränsat syfte, i det de varit inriktade på att genom fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss befria jorden från de band, som fideikommissnaturen innebär. Understundom har man därvid endast tagit sikte på lantfastigheter av fideikommissnatur.

Vid två tillfällen, nämligen år 1909 och år 1914, har riksdagen i anledning av väckta motioner hos Kungl. Maj:t gjort framställningar i fideikommissfrågan.

I skrivelse den 16 mars 1909, nr 47, anhöll riksdagen, att Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser, på vilka villkor lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, måtte kunna av innehavaren helt eller delvis säljas mot det att köpeskillingen i stället sattes såsom fideikommiss.

I motiveringen till denna framställning anförde riksdagen följande:

»Vid innevarande års riksdag har enskild motionär gjort framställning om utarbetande av lagbestämmelser i fråga om rätt att förändra fideikommiss i fast egendom till penningfideikommiss.

När man i senare tid strävat efter att upphäva eller förändra bestående fideikommissstiftelser i fast egendom och frågan härom vid olika tillfällen vunnit anslutning inom riksdagen, torde anledningarna därtill hava varit en alltmer utbredd uppfattning om den ifrågavarande institutionens bristande överensstämmelse med vår tids tänkesätt och sociala uppfattning samt den i sammanhang härmed stående känslan av det orättvisa i en sådan arvsfördelning som den, vilken i allmänhet måst enligt fideikommissstiftelseurkunderna följas. I ej mindre grad torde hava varit bestämmande det nationalekonomiskt berättigade och

¹ Samma författning 2 §.

² KF d. 28 sept. 1928 om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt 13 § a).

³ En fullständig historik återfinnes i jordkommissionens betänkande del VI (Statens offentliga utredningar 1923: 40) s. 377 ff.

alltmer behjärtade kravet på fideikommissjordens befriande från därå vilande fideikommissband i syfte att bättre utnyttja dess avkastningsmöjligheter samt bereda utkomst och boningsplatser för ett flertal samhällsmedlemmar. För den nu väckta frågan, som endast avser åtgärder för fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss, måste den sistnämnda synpunkten tillerkännas avgörande betydelse.»

Efter att hava erinrat om de möjligheter, som enligt förordningen den 3 april 1810 förefinnas att vinna ändring i bestående fideikommissstiftelser, anförde riksdagen vidare:

»Ett bifall till den nu gjorda framställningen måste således anses innebära en utveckling av ett redan genom 1810 års förordning godtaget förfaringsätt och med stöd av densamma senare utbildad praxis. Särskilt finner sig riksdagen tilltalad av den möjlighet, som förslaget bereder en fideikommissarie att avyttra delar av större fideikommissgods, varigenom han kan sättas i stånd att på ett mera intensivt och ekonomiskt sätt bruka den egendom, vanligen huvudgården, som av honom behålles. I betraktande härav har riksdagen ansett sig böra biträda motionärens yrkande på lagbestämmelser i av honom angivet syfte. Emellertid har det syntts riksdagen, att dessa endast böra avse fideikommitterad lantfastighet. Något behov av att medgiva försäljning av fideikommissegendom, bestående av stadsfastighet, har ej syntts riksdagen föreligga. Till föremål för övervägande böra naturligen göras såväl de närmare villkor, under vilka försäljning av fideikommissfastighet må äga rum och inflytande köpeskillingar böra förvaltas, som ock, vilka särskilda bestämmelser må erfordras för tryggande av tredje mans rätt vid försäljningen. Tillbörlig hänsyn torde böra tagas till de skäl, som släkten kan hava att i ärendet anföra.»

Det må tilläggas, att lagutskottet i utlåtande nr 8 lika med motionären funnit de föreslagna bestämmelserna böra avse både stads- och lantfastigheter. Andra kammaren godkände utskottets utlåtande i denna del, varemot första kammaren, i anslutning till en inom utskottet anmäld reservation fann, att de ifrågasatta lagbestämmelserna endast borde avse fastighet å landet och att tillstånd borde medgivas att placera köpeskillingen för försåld fideikommissjord i stadsfastighet. Kamrarnas skiljaktiga beslut sammanjämkades, jämlikt lagutskottets i memorial nr 13 avgivna förslag, sålunda, att andra kammaren frånträdde sitt beslut, i vad det avsåg stadsfastighet, samt första kammaren sitt beslut, att influten köpeskillning för försåld lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, skulle kunna förvandlas till fideikommiss i stadsfastighet.

1914 års senare riksdag anhöll i skrivelse den 22 september 1914, nr 279, att Kungl. Maj:t täcktes, efter verkställd utredning rörande de i riket bestående fideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, taga under övervägande, dels på vilka villkor bestående fideikommissstiftelser måtte, där ej särskild anledning till undantag föreläge, kunde upphävas, dels ock på vad sätt bestämmelser, innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, måtte kunna meddelas, samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Denna framställning motiverades av riksdagen på följande sätt:

»Vid innevarande riksdag har av enskild motionär hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Eders Kungl. Maj:t anhålla, det Eders Kungl. Maj:t, efter verkställd utredning rörande i riket bestående familjefideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till bestämmelser dels innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, dels ock innebärande ett upphävande av samtliga befintliga familjefideikommissstiftelser samt ordnande av rättsförhållandena vid siste innehavarens död.

Det är utom allt tvivel, att fideikommissinstitutionen icke uppbäres av den moderna åskådningen. För denna åskådning innebär det något stötande, att besittningen av jorden skall vara på visst sätt för all framtid reglerad genom ett enskilt förordnande, i allmänhet tillkommet utan någon hänsyn till intressen och förhållanden, vilka skulle kunna giva berättigande åt dess fortbestånd. Ej sällan innehålla fideikommissstiftelseurkunderna stadganden och villkor, som icke blott förekomma fullkomligt godtyckliga och meningslösa, utan även kunna vara skadliga för dem, till vilkas fördel själva förordnandet gjorts, och för det allmänna. Det må erinras om, hurusom familjefideikommissier inrättats under villkor, att fideikommissarien skulle viss tid av året uppehålla sig på fideikommisssegen- domen, att han skulle leva ogift eller icke finge bekläda något statens ämbete. Fideikommiss hava även gjorts, vilkas innehavare varit ålagda att använda gods- ets avkastning eller viss del därav till egendomens förökande under enahanda fideikommissvillkor. Vad ett förordnande som det sist omnämnda, om det finge realiseras, skulle innebära, ligger i öppen dag.

Erfarenheterna om fideikommissinstitutionens verkningar och de i nyare tid med allt större skärpa framträdande kraven på ett intensivt tillgodogörande av jordens avkastningsmöjligheter visa även otvetydigt, att nämnda institution står i strid mot de syften, som nationalekonomiskt och socialt alltmera framträtt såsom eftersträvansvärda. Det är uppenbart, att en alltför stor fastighet i en enda innehavares hand måste lämna mindre avkastning, än om den är fördelad mellan flera ägare. Vid brukandet av en stor lantegendom lämnas enligt sakens natur ofta i fastigheten liggande förvärvsmöjligheter obegagnade, vilka tillgodogöras vid det s. k. mindre jordbruket. Fideikommisssegen- domarna, som oftast äro av mera betydande omfattning, erfordra även för en rationell skötsel ett stort rörelsekapital, som ofta icke är till finnas. De svårigheter att av stora jordbruksegen- domar erhålla en tillräcklig och skäligen avkastning, som sålunda förefinnas, hava även ofta föranlett, att dessa fastigheter, där så kunnat ske, styckats i mindre egendomar eller tomter, som sålts till olika personer. Detta sammanhänger även med strävandena hos skilda klasser att förvärva jord och hem på egen grund. Såväl utomlands som i Sverige har under senare tider egnahemsrörelsen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet och understöd, och ett därmed i social betydelse jämfästligt spörsmål är strävandet att bevara ett självägande bondestånd samt, där så ske kan, befördra uppkomsten av en jordägande befolkning. För denna den moderna utvecklingens riktning mot den fasta egendomens delning på allt flera händer ställer sig fideikommissstiftelsernas befintlighet bestämt och i vårt land — varest familjefideikommissstiftelserna omfatta en icke ringa del av all rikets jordbruksfastighet — ej obetydligt hindrande.

Fastighets egenskap av fideikommiss har ock stundom föranlett dess inne- havare att bruka egendomen på sådant sätt, att den på kort tid lämnat största möjliga avkastning, som kunnat bilda ett till fördelning mellan fideikommissa- riens övriga arvingar tillgängligt kapital, utan att hänsyn därvid tagits till egen- domens framtida bestånd. Stundom har grov misshushållning med dylik egen- dom ägt rum under fardagstiden, då en avliden fideikommissaries stärbhusdel- ägare sökt bereda sig största möjliga fördel av densamma, innan den skulle av

ny fideikommissarie tillträdas. De skäl, som även av dem, vilka anse familjefideikommissstiftelser i och för sig otidsenliga och olämpliga, icke sällan anföras mot upphävande av *bestående* sådana stiftelser, äro av övertvägande rent juridisk art. I främsta rummet har sålunda mot förslag av sistberörda innebörd invänts, att vad som tillkommit under skydd av bestående lag icke får rubbas. Men enligt riksdagens uppfattning beror denna invändning, även om frågan skärskådas från enbart formellt juridisk synpunkt och om familjefideikommissstiftelsen betraktas såsom ett rent privaträttsligt institut, på en missuppfattning. Det torde nämligen icke av någon bestridas, att en civillag kan upphävas, då dess bestämmelser äro föråldrade. Ett sådant upphävande bör dock naturligen icke utan nödtvång få retroaktiv verkan. I förevarande fall är något sådant icke heller ifrågasatt. De vid tiden för ett upphävande av familjefideikommissen levande fideikommissariernas rätt måste givetvis lämnas oförkränkt. De vid nämnda tidpunkt levande personer åter, som endast hava en eventuell rätt till fideikommiss-egendomen, d. v. s. för vilka föreligger möjlighet att komma i besittning därav, kunna icke anses, juridiskt taget, kränkta genom en lagstiftning, vilken upphäver en rättighet, som de för sin del ej ännu förvärvat. Att beträffande familjefideikommissstiftelserna vidtaga en sådan förändring som den ifrågavarande lär icke innefatta en större omstörtning eller ett svårare avvikande från hävdvunna rättsbegrepp än vad år 1845 i vårt land ägde rum, då vid den tiden levande broder berövades sin större rätt framför syster i därefter fallande arv.

Det enda, som då skulle med avseende å fideikommissstiftelsernas upphävande kvarstå såsom föremål för någon betänksamhet, vore det därigenom skeende åsidosättandet av den persons vilja, som en gång instiftat fideikommisset. Därom torde dock all rättsvetenskap vara ense, att en rättskränkning endast kan tillfogas en person, som i det närvarande innehar och uppbär själva rättigheten. De, som gått ur tiden, hava inga grundade anspråk, att deras uppfattning av vad fordom kan hava varit riktigt och av förhållandena påkallat skall gälla såsom oföränderlig lag för kommande tider med annat åskådningssätt och andra behov.

Ett fideikommiss är, såsom ovan anförts, med hänsyn till de regler, som gälla för dess bildande, ett arvsrättsligt institut. Men i anseende till sin faktiska gestaltning och sina verkningar kan detta institut åtminstone i viss mån betraktas även såsom en stiftelse i detta ords juridiska bemärkelse. En stiftelse anses i allmänhet uppkomma därigenom, att egendom överlåtes att stadigarande förvaltas för främjande av lovligt särskilt ändamål. I stiftelsebegreppet ligger ingenting, som hindrar, att stiftelser kunna upprättas jämväl för annat ändamål än ett i egentlig mening allmännyttigt syfte, och de kunna således avse endast medlemmar av viss släkt eller vissa släkter och åsyfta tillgodoseende av rent enskilda intressen utan betydelse för det allmänna. Men en stiftelse är emellertid alltid också en i viss mån allmän inrättning och måste av denna anledning i vida högre grad än de enskildes inbördes rättsförhållanden vara underkastad det allmännas överseende och kontroll. Sedan lång tid tillbaka har det därför — utan att, då ännu icke en allmän lagstiftning om stiftelser kommit till stånd, uttrycklig bestämmelse härom finnes — varit en på sakens natur grundad praxis, att Eders Kungl. Maj:t på administrativ väg meddelat ändringar i de av enskilde till allmänna ändamål gjorda stiftelser, då vad i stiftelseurkunderna föreskrivits befunnits otillämpligt eller föråldrat, samt medelst tilläggsbestämmelser utfyllt luckor i sådana urkunder. Till stiftelsens begrepp och natur hör även, att densamma kan förklaras hava upphört, då den icke längre motsvaras av något förnuftigt ändamål, eller det ändamål, varför den bildats, blivit omöjligt att ernå.

Såsom av det ovan anförda framgår, är dock frågan om upphävande av fideikommissstiftelser i fast egendom icke blott en teoretiskt juridisk fråga, utan även en viktig praktisk och social angelägenhet. Och denna senare hänsyn måste också tillerkännas ett betydande inflytande vid avgörandet.

Riksdagen finner sålunda icke från någon synpunkt befogad invändning kunna göras mot att omsider giva förevarande fråga sin slutgiltiga lösning i den av motionären angivna riktningen. För envar bör det stå klart, att detta spörsmål hör till dem, som icke kunna avvisas, utan måste återkomma, till dess detsamma vunnit det fulla beaktande, som ensamt överensstämmer med en nyare tids krav.

Man bör emellertid enligt riksdagens mening se till, om man icke, för den händelse ett upphävande av dessa stiftelser genomföras, genom en sådan åtgärd ointetgör en till äventyrs förefintlig god och fördelaktig verkan av fideikommissinstitutionen. Riksdagen får i detta hänseende erinra därom att de skogar, som finnas å fideikommissegendomar, ofta äro av betydande omfattning och att dessa otvivelaktigt i flera fall undgått att bliva skövlade därigenom, att dessa egendomar icke kunnat försälas eller styckas samt innehafts av personer, vilka i sin egenskap av fideikommissarier ansett tillbörligt och angeläget att icke genom avverkning minska det till egendomarna hörande skogskapitalet. Å andra sidan har hitintills också ofta inträffat, att en fideikommissarie av olika anledningar alldeles skövat skogen, oaktat ett dylikt förfogande över skogen stått i strid med själva fideikommissstiftelsens ändamål, som ju är, att innehavaren av fideikommisset endast skall åtnjuta egendomens avkastning samt fideikommisskapitalet med vad därtill hörer ograverat bevaras åt alla fideikommissarier. Med hänsyn härtill anhöll även 1903 års riksdag, att Eders Kungl. Maj:t måtte låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser i syfte att förekomma, att de till fideikommissegendomar hörande skogar utsattes för sådan behandling, att därigenom skogskapitalets fortfarande avkastningsförmåga äventyrades. Man ansåg följaktligen med avseende å dessa skogar egendomarnas egenskap av fideikommiss utgöra en särskild anledning att stadga ett uthålligt bruk av skogarna. Riksdagen framhöll även, hurusom särskilt i vissa delar av vårt land, exempelvis Skåne, fideikommisskogarna egentligen vore de enda skogar av någon betydelse, som funnes, och att det vid sådant förhållande vore tydligt, att för dessa landsdelar fideikommisskogarnas oförminskade bibehållande och rationella vård vore av den största betydelse.

För vår tids uppfattning står det synnerligen klart, att en god hushållning med landets skogar är en utomordentligt viktig nationell angelägenhet. Riksdagen vill därför endast i detta sammanhang framhålla önskvärdheten av att, om familjefideikommissstiftelser i fast egendom avskaffas, för dessa egendomars skogar samtidigt påbjudes en ordnad hushållning under offentlig kontroll eller att, om 1903 års riksdags berörda framställning skulle hava föranlett någon åtgärd i denna riktning, innan ett sådant upphävande av fideikommissinstitutionen beträffande fastigheter äger rum, sistberörda åtgärd icke må medföra ett avskaffande av en redan å nu ifrågakvarande skogar anordnad ordentlig hushållning.

Sedan förevarande spörsmål vid flera föregående tillfällen varit föremål för riksdagens behandling, beslöt 1909 års riksdag, efter sammanjämkning av kamrarnas skiljaktiga beslut, att i skrivelse till Eders Kungl. Kungl. Maj:t anhålla, det Eders Kungl. Maj:t ville låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till lagbestämmelser, på vilka villkor lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, skulle kunna av innehavaren helt eller delvis säljas mot det att köpeskillingen i stället sattes såsom fideikommiss. Detta riksdagens beslut anmäldes hos Eders Kungl. Maj:t genom skrivelse den 16 mars 1909.

Med den ståndpunkt, riksdagen enligt vad av det ovan anförda framgår principiellt intager i frågan, kan det medlingsförslag, som vid 1909 års riksdag slutligen vann båda kamrarnas godkännande, tydligen icke anses innefatta en tillfredsställande eller än mindre en slutgiltig lösning. Då 1909 års riksdagsskrivelse, oaktat den långvariga förberedelse, ärendet tidigare undergått inom riksdagen, ännu icke föranlett något förslag till riksdagen, synes anledning föreligga till

frågans förnyade upptagande; och har riksdagen härvid, i anslutning till motionärens framställning, ansett sig böra hos Eders Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att de nuvarande fideikommissinstitutionen måtte i hudsak upphävas.

De grunder av såväl rättslig som statsekonomisk natur, vilka äro bestämmande för riksdagens sålunda uttalade ståndpunkt, hänföra sig uppenbarligen i övervägande grad till fideikommissstiftelser i fast egendom. Beträffande dylika stiftelser i lös egendom synes förhållandet däremot i viss mån vara ett annat. Såvitt riksdagen har sig bekant, saknas för närvarande utredning angående den omfattning, i vilken lös egendom erhållit fideikommissnatur, och angående de olika ändamål, för vilka sådana stiftelser tillkommit. Erfarenheten har emellertid givit vid handen, att denna institution understundom kunnat främja en uppgift av allmän och kulturell betydelse, såsom då samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt värde kunnat under en lång tidsföljd sammanhållas och bevaras från skingring därigenom, att egendomen erhållit egenskap av fideikommiss. Då det otvivelaktigt måste anses synnerligen önskvärt, att liknande stiftelser icke för framtiden omintetgöras, synes vid en blivande utredning rörande fideikommissinstitutionens upphävande särskild uppmärksamhet böra ägnas åt nu berörda förhållande.»

Genom 1914 års riksdagsskrivelse måste riksdagen anses i princip ha uttalat sig för en upplösning av bestående fideikommissstiftelser. Att verkställa den i samband därmed begärda utredningen uppdrogs åt envoyén greve Albert Ehrensvärd. Denne blev icke i tillfälle att slutföra utredningen men avlämnade år 1919 ett förslag till lag om fideikommissstiftelsers upplösning.¹ I detta förslag meddelades, bland annat, följande bestämmelser.

Samtliga fideikommissstiftelser i riket, såvitt de avse fast egendom eller kapital, skola på det sätt bringas till upphörande, att när vid fideikommissinnehavarens frånfälle den person, till vilken egendomen jämlikt fideikommissbrevets bestämmelse skulle övergå, är född efter utgången av visst i lagförslaget angivet år, egendomen i den ordning i förslaget stadgas skall fördelas mellan den avlidne innehavarens arvingar såsom om densamma varit hans enskilda egendom.

För den händelse innehavaren avstår från fideikommissrätt eller förverkar sådan meddelas särskilda regler.

Upphävandet sker i samtliga fall genom förklaring av Konungen efter utlöpanet av viss frist för talan angående rätt till fideikommisset eller efter sådan rättegångs avgörande.

Där i fideikommissbrev någon förpliktelse ålagts fideikommissrättens innehavare, skall Konungen, samtidigt med att fideikommissrätten upphäves, förordna, huru därmed skall förfaras för framtiden, där ej godvillig överenskommelse därom träffas mellan ägaren av den förutvarande fideikommisssegendomen och den, till förmån för vilken förpliktelsen gäller. Om någon genom föreskrift i fideikommissbrev fått sig tillerkänd fordran mot den, som blivit ägare till den förutvarande fideikommisssegendomen, skall angående den fordran gälla vad angående ogulden köpeskilling för fast egendom är stadgat, där ej annan överenskommelse kan träffas mellan vederbörande.

Med vissa i lagförslaget angivna inskränkningar skall envar fideikommissinnehavare äga att med Konungens tillstånd försälja till fideikommisset hörande fast egendom.

En försäljning av samtliga till en fideikommissstiftelse hörande fastigheter å

Se jordkommissionens betänkande del VI (Statens offentliga utredningar 1923: 40) s. 370 ff.

landet skall ej få ske, därest icke på grund av fastigheternas skuldsättning eller svårighet att erhålla nödigt rörelsekapital desamma icke lämpligen kunna med bibehållande av deras fideikommissnatur skötas eller utnyttjas. Ej heller skall å landet fastighet, som är att anse såsom huvudgård, få försäljas, så framt icke till en och samma fideikommissstiftelse jämväl hör annan fastighet, som även är att anse såsom en självständig huvudgård eller omständigheterna äro sådana som ovan i föregående punkt är sagt. Vad sålunda föreslagits skall ej utgöra hinder för fränsäljande av mindre avsöndringar från huvudgården. Om det med hänsyn till ett skogsområdes läge, beskaffenhet eller storlek prövas synnerligen önskvärt, att detsamma fortfarande bibehålles odelat, skall detsamma ej få försäljas till enskild person eller bolag, för såvitt icke, enligt vad förut sagts, skäl för avyttrande av fastighetsfideikommiss i dess helhet föreligga eller skogen är av jämförelsevis mindre omfattning samt densamma icke lämpligen kan fränskiljas inägojord, som till enskild ägo försäljes eller eljest anses nödig för sådan jords brukande.

Köpeskillingen för försäld fideikommissfastighet skall efter avdrag av gäld, för vilken egendomen svarar, förvaltas såsom fideikommisskapital enligt i lagförslaget närmare angivna regler, intill dess fideikommissstiftelsen upphäves.

Särskilda bestämmelser meddelas rörande till fideikommissstiftelse hörande boksamlingar, konstföremål, smycken eller andra dylika lösören av fideikommissnatur. Bland annat föreskrives att föremål av denna art i vissa fall må säljas »allenast till statens eller andra offentliga samlingar i riket eller till enskild svensk man för den händelse betryggande bestämmelser meddelas mot föremålets utförande ur riket». Köpeskillning för försäld föremål skall allt framgent på särskilt sätt förvaltas såsom fideikommisskapital.

Angående fideikommisskogar av större omfattning eller betydelse föreskrives deras ställande under offentlig uppsikt i ändamål att tillförsäkra deras skötsel efter hushållsplaner, som avse skogens framtida bestånd och högsta avkastning. Därvid förutses möjlighet att ställa dem under skogsstatens vård och förvaltning. Där det med hänsyn till skogsområdes läge, beskaffenhet eller storlek är synnerligen önskvärt att detsamma bibehålles odelat jämväl sedan egendomens fideikommissnatur upphört, stadgas förköpsrätt för staten eller vederbörande kommun ävensom viss ordning för utövandet av denna rätt.

Slutligen givas särskilda regler beträffande försäljning av fastigheter, tillhörande familjestiftelser, samt upphävande av vissa familjestiftelser.

När sedermera *jordkommissionen* tillsattes, erhöll den, bland annat, i uppdrag att slutföra den av riksdagen begärda utredningen i fideikommissfrågan. Då kommissionens arbete år 1923 avbröts, förelåg ännu icke något utarbetat förslag i ämnet utan endast ett principutlåtande jämte vissa andra förarbeten. Detta principutlåtande, vilket ingår i del VI av kommissionens betänkande,¹ innehåller, bland annat, följande.

Kommissionen förordar till en början att, för vinnande av tid och snart gagn av fideikommissjorden, en särskild lagstiftning redan nu må antagas, som medger jordens försäljning och låter fideikommissnaturen tills vidare och intill dess annorlunda kan varda bestämt övergå å löseskillingen. För den händelse det emellertid anses önskligt att redan nu upphäva även fideikommiss i lösegendom och förbjuda nyas tillkomst åtminstone genom försäljning av fideikommissjord, förordar kommissionen, att man principiellt förklarar, att all förefintlig fideikommisssegendom skall på angivna villkor ikläda sig naturen av fri egendom i den nuvarande fideikommissariens hand, samt att så även skall bliva förhållandet

¹ S. 356 f.

med de löseskillingar eller andra kapital, som uppkommit eller uppkomma genom fideikommissjords försäljning eller eljest jämte fastighet ingå uti en fideikommissstiftelse. Däremot finner kommissionen det i det Ehrensvärdska förslaget förordade systemet icke böra komma i tillämpning, enligt vilket fideikommisset fortfarande skall äga bestånd, så länge ännu någon vid lagens ikraftträdande född ättling kvarlever, vilken enligt fideikommissbrevet eventuellt kunnat bliva innehavare av fastigheten.

Vad härefter angår dispositionen av den från fideikommissbandet frigjorda jorden, föreslår kommissionen åtskilliga bestämmelser till förhindrande av att jorden utkastats i spekulationsmarknaden. Beträffande vissa mindre arrendejordbruk skall möjlighet öppnas för arrendatorn att enligt särskilda bestämmelser tillösa sig jorden. Därest annat arrendejordbruk säljes till annan än brukaren, skall åter både arrendatorn och staten tillerkännas förköpsrätt, med företrädesrätt dock för arrendatorn, därest han väl vårdat egendomen och fortfarande kan anses komma att göra det samt han tillika innehaft arrendet så pass länge, exempelvis åtminstone ett helt år, att något omdöme i berörda hänseende kan fällas.

Vill arrendatorn ej inlösa fastigheten eller uppfyller han icke nyssnämnda villkor, skall förköpsrätten tillkomma staten. Kommissionen anser emellertid, att ett undantag härifrån bör ifrågasättas. Har försäljningen nämligen skett till någon fideikommissariens bröstarvinge och kan det antagas, att denne kommer att med skicklighet ägna sig åt jordbruket och icke förvärvar fastigheten i spekulationssyfte, bör någon förköpsrätt ej ifrågakomma för staten och icke ens för arrendatorn, såvida den senare eller hans företrädare icke i sammanlagt minst femton år brukat fastigheten.

Vad sålunda föreslagits skall dock icke gälla fideikommissens huvudgårdar. Beträffande dessa skall nämligen endast staten och icke därjämte arrendatorn äga förköpsrätt. Från denna statens förköpsrätt bör undantag göras, när den siste fideikommissarien överlåter jorden till någon, som enligt fideikommissbrevet skulle eventuellt kunnat bliva berättigad till fideikommissets övertagande.

Anspraak på förköpsrätt bör göras gällande inom viss kortare tid. När förköpsrätt skall äga rum, bör betalningen erläggas med den avtalade köpeskillingen, därest den kan anses skälig. Förmenar den förköpsberättigade, att priset blivit för högt satt, skall han äga lösa till sig fastigheten efter sakkunnig värdering.

För den händelse staten ej vill begagna sig av sin förköpsrätt eller, enligt de ovan återgivna bestämmelserna, ej utöva densamma, skall dock, till förekommande av jordocker och annat otjäntligt förfogande över jorden, statsmaktens godkännande fordras för en giltig försäljning.

Av den köpeskillning, fideikommissarien erhåller, skall han vara pliktig att avstå 20 % till staten för beredande av medel till förvärv av jord för mindre jordbruk. Denna avgift skall utgöra vederlag för den förmån, fideikommissarien beredes därigenom, att han i stället för en egendom, som han icke fick avyttra, erhåller en fastighet, vilken han äger avyttra till marknadsvärdet. Avgiften skall, därest, såsom kommissionen i första hand föreslagit, köpeskillingen tills vidare skall äga karaktären av fideikommisskapital, uttagas först då detta kapital en gång i framtiden befrias från fideikommissbandet.

Sådan avgift skall uttagas även vid upplösningen av bestående penningfideikommiss, vilka uppkommit ur fastighetsfideikommiss, även om vid penningfideikommissets uppkomst avgiftsplikt icke varit stadgad.

Vid fideikommissens upplösning skall vidare viss del av det utav fideikommissarien övertagna värdet tilldelas de två närmaste successorerna i fideikommissrätten såsom ersättning för deras förlust av eventuell rätt till fideikommisset.

Slutligen föreslår kommissionen åtskilliga åtgärder i syfte att bevara mangår-

darna, särskilt de gamla slotten, jämte omgivande trädgårdar och parkanläggningar från förfall. Sålunda skall vid prövningen av försäljningar noga tillses, att köparen är en person, som önskar och har förmåga att vidmakthålla kulturminnesmärkena. En annan av kommissionen förordad åtgärd är den, att skyldighet skall stadgas att vid försäljning av arrendegårdar i fall av behov avsätta en del av köpeskillingen till huvudbyggnadens underhåll. Vidare hänvisar kommissionen till den förköpsrätt, som enligt det ovan anförda i vissa fall skall tillkomma staten.

Särskilda bestämmelser föreslås för det fall, att en huvudgård bibehållits i släkten eller övergått till någon, vars person ansetts innebära tillräcklig garanti mot missbruk, men att därefter innehavaren låter anläggningen förfalla på ett sådant sätt, att dess bestånd äventyras eller mycket stora kostnader skulle erfordras för dess återställande i ett värdigt skick. För sådant fall bör, enligt kommissionen, i lagen staten eller kommunen berättigas inlösa egendomen i dess helhet eller åtminstone huvudbyggnaden med den omgivning, som kan anses ur historisk och esteisk synpunkt böra bevaras vid densamma. Kommun skall dock icke medgivas att övertaga egendomen eller dess huvudgård med mindre garanti föreligger, att de användas för ett värdigt ändamål och hållas vid makt. Skulle där- efter kommun brista i något av dessa avseenden, bör staten även för en sådan händelse förbehållas inlösningsrätt efter värdering.

Vid begagnande av en inlösningsrätt, enligt vad ovan sagts, må, enligt kommissionen, inlösningsbeloppet ej överstiga, vad anläggningen med hänsyn till den nytta, den medfört för siste innehavaren, kan uppskattas till, och bör därvid även tagas hänsyn till de kostnader, byggnadens underhåll i värdigt skick på- lägger den, som övertagit densamma.

Vid detta principutlåtande hade flera ledamöter fogat särskilda yttran- den.

Enligt herr *Lindhagens* reservation bör den förutnämnda avgiften till staten vid försäljning av fideikommissiegendom utgå redan vid försäljningen, även om köpeskillingen antar karaktär av fideikommisskapital. Vidare bör enligt denne reservant skyldighet stadgas att vid påfordran mot ersättning avstå en viss del av den avlösta fideikommissjorden till staten för bildande av nya jordbruk. Slutligen förordar reservanten, i syfte att påskynda fideikommissens avveckling, att en årlig avgift av 1 % av fastighetens värde skall erläggas till statsverket, där ej inom de närmaste åren efter den föreslagna lagstiftningens ikraftträdande fideikommisset övergått till fri egendom därigenom att fideikommissarien till- handahållit staten och successorerna vad som lagen uppställer såsom betingelse därför.

Herrar *Ehrenborg* och *Jansson* i Edsbäcken förklara i särskilt yttrande till en början, att enligt deras mening det riktigaste är, att efter ikraftträdandet av den lag, varigenom fideikommissinstitutionen skall avskaffas, fideikommissuccessio- nen rättas enligt bestämmelserna i 16 kap. 1 § ärvdabalken så, att den, som vid nämnda tidpunkt såsom fideikommissarie innehar egendomen, fortsätter därmed, men att egendomen i den enligt fideikommissbrevet närmast successionsberätti- gades hand ikläder sig egenskapen av arvejord, varmed i allt efter allmän lag förhållas.

Vidare taga dessa reservanter avstånd från tanken, att staten i samband med fideikommissens upphävande skulle betinga sig särskild rätt till jord eller annat.

Beträffande ordningen för fastighetsfideikommissens avveckling ansluta sig reservanterna till den uppfattningen, att denna avveckling bör ske på det sätt, att fastighetsfideikommissen förvandlas till penningfideikommiss. I sådant hänse- ende föreslå de, att fideikommissarierna skola åga att med Konungens tillstånd

försälja fideikommissens undergårdar. Färsäljning bör i regel endast medgivas, om den sker till brukaren och köpeskillingen kan anses vara skäligen såväl ur fideikommissets som ur brukarens synpunkt. En fastighets egenskap av fideikommiss bör även i övriga avseenden ej utgöra hinder för att den sociala jordlagstiftningen vinner tillämpning å fastigheten.

Med de skiljaktigheter, som framgå av det ovan sagda, ansluta sig dessa reservanter till det av Ehrensvärd framlagda förslaget, såvitt detsamma avser frågor, som ingått i jordkommissionens uppdrag.

Herrar *Wohlin* och *Olsson* i Kullenbergstorp anföra i särskilt yttrande, att någon konfiskation i en eller annan form av fideikomissegendomar eller delar av deras värde ej bör ifrågakomma. Reservanterna ansluta sig i princip till en anordning, varigenom en förvandling av fastighetsfideikommiss till penningfideikommiss underlättas, men anlägga härvid olika synpunkter, alltefter som fråga är om fideikommissens huvudgårdar eller underlydande gårdar. I fråga om de förstnämnda hysas betänkligheter mot att helt och hållet upphäva fideikommissstiftelserna med tanke på de till dem hörande ofta mycket värdefulla skogskomplexen ävensom det ej sällan betydande historiska och arkitektoniska värdet hos karaktärsbyggnaderna. Enligt reservanternas mening bör den fortsatta utredningen av fideikommissfrågan inriktas på lagändringar, som främja fideikommissarrendatorernas överförande till självägande jordbrukare inom de gränser och med de förbehåll, som påkallas av hänsynen till huvudegendomarna, medan dessa sistnämndas fideikommisskaraktär i lämplig utsträckning allt framgent bör bibehållas.

I avgivna yttranden över jordkommissionens betänkanden hava flertalet länsstyrelser, lantbruksstyrelsen och vissa hushållningssällskap även berört fideikommissfrågan.

I de flesta yttranden förordas lagstiftningsåtgärder för fastighetsfideikommissens befriande från fideikommissbandet (länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus och Hallands län, lantbruksstyrelsen samt hushållningssällskapen i Södermanlands och Jönköpings län).

Däremot förklarar länsstyrelsen i Gävleborgs län — under betonande, att den anser sig böra betrakta fideikommissfrågan utslutande ur jordpolitiska, sociala synpunkter — att den icke finner några särskilda åtgärder till fideikommissens upphävande ur förenämnda synpunkter påkallade. Länsstyrelsen i Kronobergs län finner, att den av jordkommissionen förebragta utredningen icke gjort fideikommissfrågan utan vidare mogen för lösning ens ur de sociala och ekonomiska synpunkter, som kommissionen haft att särskilt beakta. För ett närmare omdöme i frågan överhuvud synes det denna länsstyrelse, att närmare utredning i vederbörliga hänseenden bör avvaktas. Västmanlands läns hushållningssällskap slutligen förklarar, att något socialt behov icke förefinnes av fideikommissens utstyckning.

I vissa av de avgivna yttrandena betonas, att olika synpunkter böra anläggas, allt efter som fråga är om fideikommissens huvudgårdar eller de därunder lydande arrendegårdarna. Sälunda förklarar länsstyrelsen i Älvsborgs län, att den i huvudsak ansluter sig till den av herrar *Wohlin* och *Olsson* avgivna reservationen och att för länsstyrelsen det centrala i fideikommissfrågan blir, huru på lagstiftningens väg undergårdarnas avlösning lämpligen kan befordras. Södermanlands läns hushållningssällskap anser, att vissa jordpolitiska skäl tala för att försäljning av fideikommissens arrendegårdar bör tillåtas, men finner i fråga om huvudgårdarna de av herrar *Wohlin* och *Olsson* anförda synpunkterna vara värda ett visst beaktande, och länsstyrelsen i Stockholms län förklarar, att vid fideikommissfrågans lösning de av herrar *Ehrenborg* och *Jansson* lämnade an-

visningarna böra läggas till grund under beaktande även av de av herrar Wohlin och Olsson framförda synpunkterna. Lantbruksstyrelsen slutligen uttalar sig för att tillstånd att försälja fideikommiss tillhörande jordbruk bör göras beroende av Kungl. Maj:ts medgivande för varje särskilt fall, men finner däremot en lagstiftning, som kunde bidra att underlätta en försäljning av helt fideikommiss med tillhörande arrendegårdar, icke vara önskvärd. Där från fideikommissariens sida fråga väckts om förvandling av ett jordbruksfideikommiss i dess helhet till penningfideikommiss, finner lantbruksstyrelsen jordkommissionens förslag till förköpsrätt för staten under lämpliga villkor väl värt beaktande.

Vad härefter angår tillvägagångssättet vid fastighetsfideikommissens avveckling, anser länsstyrelsen i Hallands län tillräckliga skäl icke föreligga att för närvarande genom lagstiftning tvångsvis upphäva dessa fideikommiss. De syften, man med en sådan åtgärd vill vinna, synas länsstyrelsen på ett mera mjukt men dock effektivt sätt kunna ernås, om det nu genom lag medges, att fastigheterna få försäljas och fideikommissnaturen överflyttas på köpeskillingen. Östergötlands läns hushållningssällskap uttalar sig i fråga om den av jordkommissionen förordade tvångsavlösningen av utarrenderad fideikommissjord därhän, att knappast några behov föreligga, vilka påkalla en dylik mer eller mindre forcerad tvångsavlösning.

Vidare betonas i vissa yttranden, att vid fideikommissens avveckling bör tillses, att kulturella, historiska och estetiska värden såvitt möjligt skyddas och bevaras (länsstyrelserna i Östergötlands och Älvsborgs län samt hushållningssällskapen i Östergötlands och Södermanlands län) och att de på många håll förefintliga värdefulla skogstillgångarna icke utlämnas till den allmänna spekulatio- nen (Östergötlands läns hushållningssällskap).

Jordkommissionens förslag att staten vid försäljning av fideikommiss skulle göra anspråk på del i köpeskillingen röner gensägelse i åtskilliga yttranden (länsstyrelserna i Stockholm, Östergötlands, Kalmar, Hallands och Älvsborgs län samt hushållningssällskapen i Östergötlands och Södermanlands län). Däremot förklarar sig Jönköpings läns hushållningssällskap ej hava något att erinra mot principen, att viss del av lösensumman skall avstås till staten.

Länsstyrelsen i Stockholms län finner, med hänsyn till de svenska fideikommissens uppkomst, förköpsrätt för staten sakna varje hållbar grund samt att en in- dragning av en del av köpesumman till staten vore rättsvidrig konfiskation, samt grundar bland annat på de av jordkommissionen i sådant hänseende förordade bestämmelserna det omdömet, att ett förslag till fideikommissiftelsernas upphä- vande på grundval av kommissionens principutlåtande är uteslutet.

Slutligen förklara länsstyrelserna i Jönköpings och Malmöhus län, i anslut- ning till det Ehrensvärdska förslaget, att ett upphävande av en fideikommiss- stiftelse icke bör få ske till förfång för den, som, född före ikraftträdandet av den ifrågasatta lagstiftningen, skulle i händelse av fideikommissariens frånfälle erhålla fideikommisset.

Vid 1924 års riksdag väcktes ånyo motioner i fideikommissfrågan, åsyf- tande dels framläggande av förslag om upphävande av fideikommissrätt i fast egendom och dels framläggande av förslag om fideikommissjordens till- godogörande för egnahemsbildningen eventuellt utan fideikommissinstitutio- nens samtida upphörande, därest ett förslag därom skulle fördröja frågans framläggande. Motionerna föranledde i överensstämmelse med första lagut- skottets utlåtande nr 38 en skrivelse från riksdagen, däri anhölls att Kungl. Maj:t ville efter utredning för riksdagen snarast möjligt framlägga förslag till lagbestämmelser i syfte att fastighet, som utgör fideikommiss, måtte kunna,

där ej särskilda skäl talade däremot, för bildande av nya självständiga jordbruk eller egna hem helt eller delvis säljas mot det att köpeskillingen sattes såsom fideikommiss. Samtidigt förklarades att riksdagen fortfarande ansåge det böra tagas under övervägande dels på vilka villkor bestående fideikommissstiftelser, där ej särskild anledning till undantag föreläge, kunde upphävas, dels ock huruvida och på vad sätt bestämmelser, innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, kunde meddelas. I utskottets motiv, till vilka riksdagen hänvisade, anfördes:

»Såsom ovan framhållits, har riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 september 1914 uttalat sig för bestående fideikommissstiftelsers upphävande och förbud mot stiftande av nya fideikommiss i lös egendom. De skäl, som i berörda riksdagsskrivelse härför anförts, äga enligt utskottets mening allt fortfarande full giltighet.

Ehuru sålunda en avveckling av själva fideikommissinstitutionen framstår såsom önskvärd, kan utskottet dock icke förorda, att riksdagen nu gör förnyad framställning till Kungl. Maj:t om åtgärder av denna räckvidd. För närvarande pågå nämligen inom lagberedningen arbeten för en reformering av arvsrätten, och enligt lagberedningens arbetsplan skall därefter testamentsrätten upptagas till behandling. Därest de testamentsrättsliga spörsmål, som hänföra sig till fideikommissstiftelserna, redan nu upptoges till behandling, skulle en rubbning i arbetsplanen uppstå, vilken enligt utskottets förmenande icke bör ifrågasättas.

Vid sidan av de testamentsrättsliga spörsmålen möta emellertid i fråga om fideikommissstiftelser i fast egendom jordpolitiska spörsmål av största vikt. Jordens frigörande från fideikommissbandet i syfte att bättre utnyttja dess avkastningsmöjligheter och bereda utkomst och boningsplatser för ett större antal samhällsmedlemmar, utgör ett önskemål, åt vilket riksdagen redan år 1909 i skrivelse till Kungl. Maj:t givit uttryck. Ehuru åtskilliga förarbeten för en sådan reform blivit verkställda, väntar denna fråga dock fortfarande på sin lösning.

Inslår man på den i 1909 års riksdagsskrivelse anvisade vägen, och medger man sålunda fastighetsfideikommissens förvandling till penningfideikommiss, kan den jordpolitiska frågan lösas oberoende av den testamentsrättsliga. Med hänsyn till den långa tid, som förflutit, sedan riksdagen första gången gjorde framställning i ämnet, och då en fullständig lösning av fideikommissfrågan ännu torde dröja flera år, synes det vara väl motiverat, om man nu begagnar denna utväg till vinnande av en provisorisk lösning. Häremot synas vägande betänkligheter desto mindre kunna göras gällande, som jordfrågans utbrytande till självständig behandling uppenbarligen är ägnat att underlätta det slutliga avgörandet av frågan om själva fideikommissstiftelsernas upphävande.

Starkast göra sig skälen för en provisorisk lösning av fideikommissfrågan gällande med avseende å lantfastigheterna. Fideikommissjordens tillgodogörande för bildandet av självständiga jordbruk och egna hem är ett önskemål, vars förverkligande ej längre synes böra uppskjutas. Mindre trängande torde visserligen behovet av en snar lösning av fideikommissfrågan vara i fråga om stadsfastigheterna. Men då reformens slutmål är fideikommissstiftelsernas upphävande i städerna såväl som på landet, synes det vara befogat, att den provisoriska avvecklingen av fastighetsfideikommissen utsträcker även till städerna.

På frågans nuvarande stadium finner utskottet ej skäl att närmare ingå på de olika spörsmål, som möta vid en avveckling av fastighetsfideikommissen. Under hänvisning i övrigt till vad som anförts i riksdagens förenämnda åren 1909 och 1914 avlätna skrivelser vill utskottet emellertid erinra, att understundom särskilda skäl kunna tala emot att tillstånd meddelas till försäljning av en fideikom-

missegendom eller viss del därav. Sålunda kunna fall förekomma, då det ur nationalekonomisk synpunkt framstår såsom riktigast, att en större egendom, brukad såsom enhet, bibehålles odelad, och jämväl hänsynen till de kulturella värden, som fideikommissens karaktärsbyggnader jämte parker och samlingar ej sällan representera, mana till varsamhet vid fideikommissens upplösning.»

I anledning av denna skrivelse utarbetades inom justitiedepartementet förslag till lag med bestämmelser åsyftande att underlätta försäljning av fideikommissjord. Förslaget remitterades till lagrådet, som avgav yttrande däröver. Något förslag blev emellertid ej förelagt riksdagen.

Fideikommissfrågan har därefter varit föremål för behandling av lagberedningen. I samband med sitt förslag till ny lag om testamente upptogs till prövning frågan om förbud mot stiftande av fideikommiss i lös egendom med det resultat som förut angivits. Vidare ha vissa förberedande arbeten pågått för utredning av frågan om upphävande av bestående fideikommissstiftelser, men utredningen har ej avslutats.

Uppdraget.

Den 1 februari innevarande år beslöt Kungl. Maj:t, samtidigt därmed att andra lagstiftningsuppgifter överlämnades till lagrådet, att frågan om avveckling av bestående fideikommiss skulle överlämnas till behandling av en eller flera särskilt tillkallade sakkunniga, och uppdrogs därvid åt undertecknad att verkställa utredning och avgiva förslag i ämnet.

Med hänsyn till de uttalanden, som den ena statsmakten redan gjort i spörsmålet och det nyligen införda förbudet att bilda fideikommiss i lös egendom, är det tydligt att uppdragets tyngdpunkt ligger i en utredning av frågan huru en avveckling av de bestående fideikommissen bör äga rum med iakttagande av berättigade enskilda intressen och så att möjliga olägenheter av avvecklingen undvikas eller mildras. Redan ur synpunkten att tillse vilka anvisningar i fråga om avvecklingen skälen för en sådan kunna giva måste dock till behandling upptagas frågan huruvida och på vilka grunder en avveckling är önskvärd.

Skälen för en avveckling.

De skäl, som åberopats mot fideikommissen, ha till stor del avseende å fideikommiss, upprättade å odlad eller odlingsbar jord. De olägenheter, som ur politiska, sociala och nationalekonomiska synpunkter ansetts vara förenade med sådana fideikommiss, äro visserligen mera uppenbara då nya fideikommiss alltjämt kunna bildas och ha haft sin särskilda vikt, då det gällt att förhindra deras utbredning. Det kan dock icke förnekas att vissa olägenheter, låt vara i mindre mån, göra sig gällande, även då nya fideikommiss icke kunna bildas men gamla sådana bestå å en avsevärd areal.

Bland dessa olägenheter må sålunda framhållas, att de stora fideikommissen nödvändigt äro förbundna med arrendesystemet för jordens brukande. Även om arrendatorerna äro väl behandlade och tillgången på goda arrenden kan erbjuda vissa fördelar, är det dock ur allmän synpunkt att föredraga, att jorden befinner sig i besittning av en självägande bondeklass. En sådan är med starkare band knuten till jorden och bygden. Intresset för jordens brukande, såväl som det politiska och sociala intresset måste antagas under en sådan regim vara väsentligt högre än då jorden brukas av arrendatorer. En vinst måste därav uppstå för samhället, och det kan icke anses vara önskvärt att upprätthålla ett artificiellt stöd för arrendesystemet.

Liknande synpunkter göra sig gällande i fråga om nybildningen av mindre, självständiga jordbruk. I den mån en sådan nybildning försvåras genom fideikommissbandet å jorden, motarbetas dessutom strävanden, som statsmakterna under de senare åren skänkt sitt stöd. Vid jordkommissionens behandling av fideikommissfrågan och vid frågans behandling under 1924 års riksdag rörde sig diskussionen i hög grad om möjligheten att utnyttja fideikommissjorden till befrämjande av dessa strävanden. Denna diskussion har visserligen genom konjunkturutvecklingen och andra omständigheter förlorat ej obetydligt av sin aktualitet. Någon brist på jord för tillgodoseende av efterfrågan på jord för det mindre jordbruket torde i stort sett nu ej göra sig gällande. Emellertid är det ej väl förenligt med nämnda strävanden att uppehålla en institution, som i vissa trakter kan hindra en naturlig tendens till nybildning av mindre jordbruk.

I diskussionen angående fideikommissfrågan har understundom gjorts gällande att fideikommissinstitutet skulle vara ägnat att framkalla vanvård av jorden och skogsskövling. Huruvida erfarenheten kan åberopas till stöd för detta påstående är svårt att avgöra. I varje fall kunna institutets försvarare visa på att fideikommissinnehavarna många gånger varit och äro föregångsmän, då det gällt nyodling eller införandet av rationella jordbruksmetoder, samt att skogarnas skötsel i många fall är överlägsen den å fri egendom. En svaghet i institutet ligger dock däri att genom det slumpvisa utslaget av successionsordningen innehavaren ofta icke kommer att äga de nödvändiga förutsättningarna för en god skötsel av jorden och att, i motsats till vad som äger rum vid annan egendom, det korrektiv, som de fria krafternas spel utgör, här saknas. En annan svaghet ligger däri att genom den inskränkta dispositionsrätten de åtgärder, som ur ekonomisk synpunkt skulle ha varit mest ändamålsenliga, många gånger ej kunna genomföras. Vidare försvåras ofta genom den inskränkta dispositionsrätten anskaffandet av erforderligt rörelsekapital, så mycket mer som innehavet börjar med det betydande improduktiva kapitalutlägg, som arvsskatten utgör. Det är givet att härigenom en rationell och intensiv skötsel kan hindras. På senare tid ha olägenheterna i förevarande hänseende understrukits genom de väsentligt ökade årliga skatterna.

Till de olägenheter, som äro förenade med fideikommissbandet å jorden, komma invändningar, som kunna riktas mot fideikommissinstitutet i all-

mänhet. Den olika arvsföljden ter sig stötande för rättskänslan. Den privilegierade ställning, som fideikommissarien intager gentemot sina medarvingar genom den fideikommissariska successionsföljden och gentemot andra personer i allmänhet genom egendomens frihet från att tillgripas för gäld, är oförenlig med de grundsatser, på vilka våra samhällsinstitutioner i övrigt äro byggda. Fideikommissinstitutet, som är grundat på andra tiders uppfattning och samhällsförhållanden, saknar överhuvudtaget stöd i den moderna uppfattningen. Vål är det sant att för förhindrande av jordens alltför starka uppdelning och belastande med gäld strävanden även i vår tid göra sig gällande att för mindre egendomar införa ett system, som i mycket liknar fideikommissinstitutet, samt att sådana strävanden på vissa håll även fått uttryck i lagstiftningen. Det saknas emellertid anledning att för sammanhållande av stora jordegendomar bibehålla en på numera föråldrade åskådningar grundad rättslig anomali, som för ett fåtal medför en privilegierad ställning och för av dem innehavd jord en särregim som i sig själv icke är önskvärd.

Bibehållandet av jordfideikommiss skulle under angivna förhållanden vara berättigat, endast om deras avskaffande skulle strida mot eljest tillämpade rättsprinciper eller skulle innebära avsevärda olägenheter.

I det förra avseendet har åberopats att en rättshandling, som tillkommit under skydd av gällande lag, ej må rubbas. I riksdagens skrivelse av år 1914 har emellertid framhållits att varken respekten för stiftarens vilja eller hänsynen till de blivande fideikommissariernas förväntningar juridiskt sett kan stå hindrande i vägen för en reform. De skäl, som riksdagen därvid anfört, torde i allt väsentligt äga giltighet. Respekten för död persons vilja kan icke gå därefter att den skall för all framtid gälla som oföränderlig lag, huru åskådningssätt och samhällets behov än må växla. Fideikommissets omisskännliga likhet med stiftelse gör det naturligt att, såsom sker i fråga om stiftelse, ändring skall kunna ske i stiftarens ursprungliga bestämmelser och fideikommisset kunna upplösas, då det icke längre står i samklang med gällande samhällsförhållanden och åskådningar. Vad beträffar blivande fideikommissarier, torde det åter vara riktigt att de, icke ens om de redan äro födda, kunna anses ha förvärvat en rättighet, som skulle stå hindrande i vägen för en lagändring. Visserligen finnes en formell likhet med ett vanligt kontrakt eller ett vanligt testamente, som tillerkänner en person en rättighet vid inträffandet av viss händelse. En därpå grundad förväntan skyddas i regel så av rättsordningen, att den icke drabbas av en eventuell lagändring. En rättshandling, vilken, såsom fideikommissurkunden, åsyftar att med upphävande av den vanliga arvsordningen för all framtid instifta en annan i dess ställe, faller emellertid utanför området för vanliga enskilda förfoganden, där ett sådant rättsskydd kan påräknas. På en sådan rättshandling grundade förväntningar på arv kunna därför icke med utgångspunkt från allmänna rättsprinciper hindra en reform. För deras del kan frågan endast vara vilken hänsyn som vid avvecklingen på andra grunder skall tagas till dem.

Såsom med avskaffandet förenade olägenheter brukar huvudsakligen åberopas att stat och kommun komma att erhålla minskade skatteintäkter, att de för jordbrukets utveckling önskvärda stora jordbruksegendomarna försvinna, att de nuvarande arrendatorernas ställning blir mindre tryggad, att uppdelningen av de större skogskomplexen kommer att ha till följd en mindre rationell skogsskötsel ävensom rubbningar i bestående ekonomiska förhållanden och i arbetstillgången i orten samt att vissa med fideikommissen förenade kulturvärden äventyras. De sålunda åberopade omständigheterna torde emellertid icke var av beskaffenhet att böra hindra jordfideikommissens upphävande. Beträffande skatterna torde det vara svårt att förutse vilka verkningar fideikommissens upphävande i detta hänseende på lång sikt kunna få. Den minskning i skatterna, som kan uppkomma, torde dock under inga förhållanden vara av den storleksordning att en eljest önskelig reform av detta skäl bör underlåtas. Stordriften i jordbruket är ingalunda bunden uteslutande vid fideikommissen, och, i den mån utvecklingen skulle visa det vara önskvärt ur allmän synpunkt att vissa storbruk bibehållas, torde det lämpligen böra bero på särskilda åtgärder då behovet därav gör sig känt. Arrendatorernas ställning kan visserligen vid ett frigivande av fideikommissjorden faktiskt bli mindre tryggad, men olägenheten därav torde betydligt kunna mildras genom en varsam, under offentlig kontroll skeende avveckling. I varje fall bör en övergående olägenhet ej hindra reformen. I fråga om skogarna kunna större olägenheter undvikas genom särskilda i sådant avseende vidtagna åtgärder. Vad slutligen angår kulturvärdena kan väl en del räddas genom bestämmelser i sådant syfte, men det är säkerligen oundvikligt att kulturvärden i viss mån komma att äventyras genom en reform. I varje fall måste befaras att kulturellt värdefulla byggnader och samlingar undanryckas sitt sammanhang med en levande kulturmiljö. Vilken benägenhet man än må ha att visa pietet mot det förflutna, torde sådana hänsyn dock icke böra tillåtas att bestämma en så viktig sak som egendomsregimen. Det är så mycket mindre tillrådligt att på sådan grund låta reformen anstå, som under nuvarande ekonomiska och fiskala förhållanden icke ens fideikommissinstitutionen lär vara ett tillförlitligt skydd för dessa kulturvärden.

Även om de anförda olägenheterna med avskaffandet icke utgöra skäl för att låta reformen anstå, är det emellertid givet att de böra uppmärksammas vid bestämmandet av sättet för avvecklingen så att de i möjligaste mån undvikas eller mildras.

Avvecklingens omfattning.

I fråga om andra bestående fideikommiss än å jord kunna mot deras bibehållande icke åberopas de olägenheter, som ur politiska, sociala och ekonomiska synpunkter anföras i fråga om större jordegendomar sammanhållande under fideikommissband. Däremot gälla beträffande dem de andra skäl, som anförts mot jordfideikommissen, och det kan sägas att de

för vår tids uppfattning ur vissa synpunkter te sig mindre tilltalande än fideikommiss i jord. Såsom lagberedningen vid motiverandet av förbud mot nya fideikommiss i lös egendom anför, tvingas innehavaren av ett jordfideikommiss »till en självständig verksamhet, däri han kan vinna erfarenhet och människokänedom samt måste taga ansvar för talrika underordnade, som äro beroende av honom», och detta kan »mången gång för hans personliga utveckling betyda vida mera än det mått av bildning och förfining, som ärvd rikedom i och för sig kan vara ägnad att bereda». Ett penningfideikommiss förvaltas icke ens av innehavaren själv, och den fostern till ansvar och omtanke, som innehavet av ett fideikommiss i jord kan främja, saknas här helt och hållet. Mot bibehållandet av bestående fideikommiss i lös egendom kan i övrigt åberopas samtliga de skäl, som av lagberedningen anförts för förbud mot nya sådana fideikommiss, och ett upphävande av dem är därför i själva verket endast en konsekvens av det genomförda förbudet. I fråga om stadsfastighet kan det visserligen bli fråga om en viss verksamhet från innehavarens sida för fideikommissförmögenhetens förvaltning, men den kan icke sägas vara av den art, att den kan rättfärdiga bibehållandet av fideikommiss i sådan egendom. Principiellt synes därför alla fideikommiss böra upplösas.

Vid behandlingen av frågan om förbud mot nya fideikommiss i lös egendom har lagberedningen framhållit att tvekan kunde göra sig gällande beträffande samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt värde. Då emellertid med upphävandet av fastighets- eller penningfideikommiss den ekonomiska grundval, som hittills garanterat samlingarnas bevarande i form av fideikommissstiftelse, äventyras, torde upplösningen lämpligen böra omfatta bestående fideikommiss även i vad de avse sådana samlingar och andra anordningar vidtagas för att om möjligt försöka bevara dem.

Då även penningfideikommiss och fideikommiss i stadsfastighet böra upplösas, är det klart att i fråga om jordfideikommissen reformen icke kan gå ut endast på åtgärder för befrämjandet av försäljning av jorden för att låta fideikommisssegenskapen kvarstå i fråga om köpeskillingen eller vad som kan träda i dess ställe.

Sättet för avvecklingen.

Utländsk lagstiftning. Vad angår frågan hur avvecklingen bör ordnas torde utländsk lagstiftning på förevarande område endast med den största varsamhet kunna tagas till förebild. Fideikommissens utvecklingshistoria, deras rättsliga reglering samt politiska, sociala och ekonomiska förhållanden, som beröras av institutet, äro så växlande att olika lösningar måste betingas därav.

Vad som sagts gäller ej minst den danska fideikommissavvecklingslagen, för vilken jämte de preussiska och tjeckoslovakiska en kortfattad redogörelse lämnas i särskild bilaga. De viktigaste skiljaktigheterna mellan svenska och

danska förhållanden på hithörande område skola här påpekas. De danska fideikommissen voro både individuellt och sammanlagt av betydligt större omfattning än de svenska. Avvecklingen förbands också med en social reform, som hade till mål att skapa smärre, självständiga jordbruk, en då i Danmark synnerligen aktuell fråga, och härför erforderlig jord fanns icke på annat håll tillgänglig. Vidare utgjorde, formellt sett, en stor del av de danska stiftelser, som motsvarade våra fideikommiss, förläningar av kronan och voro underkastade bestämmelse om hemfallsrätt till kronan för den händelse successionsberättigad person saknades. Därigenom ställdes den danska staten bland sakägarna vid avvecklingen. I fråga om de svenska fideikommissen saknas helt och hållet denna förbindelse med kronan. Endast ett av de mindre fideikommissen är grundat på en förläning från staten under alldeles säregna förhållanden.¹ I övrigt äro de svenska fideikommissen av privat ursprung och tillkomna genom privat rättshandling. De danska skogsförhållandena torde slutligen betydligt skilja sig även från dem som föreligga i Skåne.

Allmänna synpunkter. De skäl, som ligga till grund för kravet på en avveckling lämna icke i och för sig anvisning på huru avvecklingen bör äga rum och motivera endast en fordran på att avvecklingen ej onödigt uppskjutes. Som ledning för avvecklingens anordning bör närmast tjäna en avvägning av de enskilda intressen, som äro förbundna med fideikommissen, och vidare det allmänna intresset att avvecklingen sker på sådant sätt att olägenheterna därav må bli så litet kännbara som möjligt. Då det gäller ingripanden i sedan lång tid bestående och starkt traditionsbetonade förhållanden är stor varsamhet av nöden. På de allmänna grunderna för avvecklingen böra förhållandena i fråga om jordbruksfideikommissen bli avgörande, även om åtskilligt av vad som gäller dessa icke har tillämpning å andra fideikommiss. Fideikommiss i stadsfastighet eller penningfideikommiss ha mestadels uppkommit genom försäljning med vederbörligt tillstånd av jordbruksfastighet, och utbytet av fideikommissegendom synes böra lända varken till fördel eller till nackdel för intressenterna. Ett praktiskt skäl, som starkt talar i samma riktning, är att såväl fideikommiss i stadsfastighet som penningfideikommiss ofta äro förenade med jordbruksfideikommiss. En likartad ordning för avvecklingen förefaller i sådana fall synnerligen önskvärd. Undersökningen måste vidare beträffande huvudlinjerna för avvecklingen taga sikte på ett typfall. En lagstiftning som försökte att i varje särskilt fall åstadkomma en rättvis avvägning mellan stridiga intressen torde stöta på stora svårigheter. Såsom normalfall kan man lämpligen utgå därifrån att den näste efterträden är den nuvarande fideikommissariens äldste son och att denne har syskon, döttrar och yngre söner till den nuvarande fideikommissarien.

¹ Angående dessa förhållanden se N. J. A. 1932: 549.

Enskilda intressen.

De närmaste intressenterna. Bland intressenterna i avvecklingen böra icke upptagas de släktmedlemmar, som vid tidigare successionstillfällen blivit lidande genom den fideikommissariska arvsföljden. Den »orättvisa», som begås genom lagstiftningens ståndpunkt vid en viss tid, är icke av den art, att den bör ersättas vid en lagändring. Anknytning måste i stället ske till uppfattningen att innehavaren är ägare till egendomen, ehuru denna är underkastad särskilda regler i fråga om förfoganderätten och successionen.

Till de närmast berörda intressenterna höra de, vilka äro innehavare av den fideikommitterade egendomen, samt de, vilka enligt fideikommissurkunden kunna komma i fråga såsom successorer (Anwärter). Beträffande innehavaren är han otvivelaktigt i besittning av en lagligen förvärvad rätt, och i överensstämmelse med eljest tillämpade lagstiftningsprinciper bör hans rätt lämnas oförkränkt. Upphävandet bör därför icke drabba honom. Vad därefter angår successorerna har förut framförts den uppfattningen att de icke kunna sägas ha en rätt, som står hindrande i vägen för en lagändring. Därav följer emellertid icke att deras intressen icke ur andra synpunkter skulle kunna vara värda att beaktas. Tvärtom synes otvivelaktigt billigheten fordra att viss hänsyn tages till en av dem, nämligen näste efterträdaren. Bland Anwärter intager han en särställning. Under det att de övrigas utsikter att få tillträda fideikommisset i allmänhet förefalla skäligen obestämda, måste näste efterträdarens förväntningar, särskilt om han är innehavarens son, anses betydligt mera konkretiserade och deras förverkligande te sig mindre beroende av tillfälligheter. Dessutom har han ofta, om han nått en viss ålder, erhållit en utbildning, bestämd av dessa förväntningar, och även eljest i mångt och mycket fått sina levnadsförhållanden inrättade efter dessa. Många gånger torde han såsom förvaltare ha deltagit i skötseln av fideikommissegendomen. En avveckling, som utan vidare lämnade hans anspråk åsido, skulle därför från hans synpunkt framstå såsom en oberättigad hårdhet.

Mot näste efterträdarens anspråk kunna möjligen sättas de, som den nuvarande fideikommissariens arvingar ha att göra gällande. Dessa äro emellertid lika litet som näste efterträdarens några rättsanspråk, och då de förväntningar arvingarna kunna ha grunda sig på själva reformen, torde de böra få stå tillbaka för sådana hänsyn, som betingas av övergången till den nya ordningen. Näste efterträdaren synes alltså böra erhålla rätt att tillträda åtminstone huvuddelen av fideikommissegendomen.

Med hänsyn till den osäkerhet som i allmänhet utmärker övriga Anwärters utsikter att komma i besittning av fideikommissegendomen synas deras intressen ej böra särskilt tillgodoses, så mycket mindre som därigenom avvecklingens genomförande skulle väsentligt fördröjas. Med denna ståndpunkt avvisas sådana förslag som att låta samtliga vid lagens ikraftträdande födda

Anwärter enligt fideikommissurkundens bestämmelser tillträda fideikommisset. Tillräckliga skäl synas också saknas för att tilldela ens näste efterträdarens successor en andel av fideikommissförmögenheten.

Genom avvecklingen kunna jämväl arvingarna till den fideikommissarie, vilken kan tänkas bli den siste, i en viss mening sägas bli intressenter i avvecklingen. Det slutliga syftet med denna är egendomens återförande till lagens arvsordning. Då man anknyter till uppfattningen att innehavaren är ägare, måste syftets förverkligande innebära, att i regel den siste innehavarens arvingar skola få njuta egendomen till godo. Att frigivningen sker i samband med en arvsdelning är också bäst överensstämmande med fideikommissstiftelsens idé. Denna har icke varit att förmögenhet skulle koncentreras i en enda persons hand till hans egen nytta utan att den skulle komma släkten till godo. Den förvärvade rätten bör slutligen stå i överensstämmelse med förvärvsgrunden. Så länge åtkomsten icke vilar på allmän lag utan på fideikommissurkunden saknas anledning att i väsentliga delar häva fideikommissbandet. Det förhåller sig däremot annorlunda, då arvingarna vid siste innehavarens död kunna grunda sin rätt på den allmänna lagen. Med den uppfattning, som här utvecklats, skulle, i den mån näste efterträdaren tillgodoses, hans arvingar dela fideikommisskvarlätenskapen vid hans död.

Släktintresset kan dock vid en avveckling göra anspråk på att tillgodoses på annat och mera direkt sätt än genom arvsdelning vid siste fideikommissariens död. I fideikommissidén har varit innesluten tanken att fideikommissarien skulle utgöra ett stöd för den övriga släkten och naturligtvis i främsta rummet för sina närmaste släktingar, syskonen. Fideikommissurkunderna bära i många fall vittnesbörd om denna tanke, och även där särskilda bestämmelser saknats, torde fideikommissarien ofta ha ansett det som en genom fideikommissstraditionen ålagd plikt att förverkliga den. Vid en avveckling synes tanken i fråga böra vinna beaktande. Om näste efterträdaren, på sätt blivit ifrågasatt, tillgodoses, äro de naturliga intressenterna i förevarande avseende de av hans släktingar, som äro lika nära eller närmare till arv efter nuvarande innehavaren, d. v. s. i typfallet döttrar och yngre söner. Ett skäl att tillgodose dem ligger också däri att de tydligen höra till de allvarigare pretendenterna vid en avveckling, låt vara att deras anspråk få vika för den näste efterträdarens. Den privilegierade arvsföljdens fortsatta tillämpning i full omfattning efter ett beslut om upplösning av fideikommissen skulle från deras synpunkt sett komma att förefalla särskilt orättvis. Deras anspråk synas böra tillfredsställas så långt, att från fideikommisskvarlätenskapen utbrytes ett rikligt tillmätt kapitalbelopp för deras uppfostran, utbildning, utstyrsel och etablering.

Huvudlinjerna för avvecklingen. Den avvägning, som gjorts av de närmaste intressenternas ställning, för fram till tanken på en successiv avveckling vid de två närmaste successionstillfällena. Vid det första skulle lösgöras en viss mindre del av fideikommissförmögenheten att fördelas efter lag mellan den nuvarande fideikommissariens arvingar, varemot den näste

efterträdaren skulle erhålla huvuddelen av förmögenheten. Vid näste efterträdarens död skulle denna del gå till vanlig arvsdelning mellan hans arvingar.

En sådan avveckling torde kunna sägas rätt väl motsvara vad en nutida fideikommissarie såsom bonus paterfamilias skulle bestämma, om han hade att träffa dispositioner med hänsyn till en upplösning av fideikommissinstitutet. Till förmån för en sådan lösning talar också vad i det följande skall utvecklas angående det erforderliga förberedandet av den slutliga avvecklingen.

Förberedandet av den slutliga avvecklingen. Uppdelningen av en förmögenhetsmassa genom arvsdelning kan i hög grad underlättas genom dispositioner under ägarens livstid. På detta sätt kan lättare ordnas så, att egendom hålles tillsammans, där brytandet av sammanhanget skulle vara till skada, och de förluster, som kunna uppstå genom en av arvsdelningen framkallad forcerad försäljning, kunna många gånger undvikas. Därigenom gives också möjlighet att ordna så, att uppdelningen sker med hänsyn till arvingarnas lämplighet att sköta egendomen. Ett sådant förberedande av fideikommissegendomens återgång till normal arvsföljd synes böra möjliggöras och är så mycket mera påkallat, som det många gånger är fråga om egendom av betydande omfattning och olikartad beskaffenhet, vilken varit inordnad i en enhetlig ekonomisk organisation. Till belysning av de svårigheter, som kunna vara förenade med sönderbrytandet av en sådan organisation, må hänvisas till vad i det följande skall sägas om de fideikommiss, där skogshushållning förekommer i större omfattning.

Den, som närmast synes kallad att på sätt som antytts förbereda övergången till normal arvsordning, är den nuvarande innehavarens näste efterträdare. För att kunna fylla denna uppgift erfordras en utvidgning av de befogenheter som eljest tillkomma en fideikommissarie. Näste efterträdare bör sålunda erhålla större frihet att disponera över egendomen, och denna befogenhet bör kunna gå därhän att medge försäljning där det kan anses överensstämmande med en klok och förståndig hushållning. En sådan befogenhet framstår som naturlig jämväl ur den synpunkten att fideikommissegendomen icke längre skall sammanhållas för en längre framtid utan komma hans arvingar till godo. Ur samma synpunkt är det befogat att tillåta näste efterträdaren att i vissa fall förbruka en del av fideikommisskapitalet eller inteckna egendomen. Detta bör vara tillåtet — utom i det självklara fallet att det gäller utgivande av den andel i förmögenheten, som skall tillkomma den nuvarande fideikommissariens arvingar — jämväl då det är erforderligt för betalning av arvsskatt eller för fideikommissegendomens behöriga skötsel. Att, efter det avvecklingen beslutats, hindra användningen av fideikommisskapitalet t. ex. för betalning av arvsskatt, då denna icke alls eller endast med särskilda svårigheter kan betalas ur fideikommissegendomens avkastning, skulle vara meningslöst. Slutligen bör näste efterträdaren för att kunna förbereda övergången till fri egendom äga den testationsrätt, som

lagen medger i fråga om sådan egendom. Testationsrätten kommer att tjäna detta ändamål jämväl genom att möjliggöra ett ordnande av successionen i egendomen, då innehavaren ej efterlämnar personer, som äro berättigade till arv efter honom. Med egendomens privata ursprung synes ej vara förenligt att övergången till den normala arvsföljden ordnas så att egendomen måste tillfalla det allmänna. Inskränkningarna i arvsrätten förutsätta testationsrätt.

Beträffande dispositioner under näste efterträdarens livstid böra de, eftersom fideikommissbandet skall kvarstå, ske under det allmännas kontroll. Ändamålet med denna kontroll blir att tillse att förutsättningarna för utövandet av de vidgade befogenheterna är för handen och att fideikommisskapitalet, i den mån det ej får förbrukas, i möjligaste mån säkerställas. Härtill kommer i fråga om försäljningarna ytterligare en uppgift. Vid behandlingen av motionerna i fideikommissfrågan vid 1924 års riksdag anförde första lagutskottet:

»Vid prövningen av ansökningar om tillstånd att försälja fideikommissjord har en ledande synpunkt varit, att sådant tillstånd ej borde meddelas, med mindre fideikommissstiftelsen såsom sådan kunde anses hava behov och förmån av försäljningen. Såsom villkor för försäljningen har i enlighet härmed regelbundet uppställts, att vederlaget skulle vara tillräckligt och att det skulle bevaras på ett för kommande fideikommissarier betryggande sätt. Vid sidan av dessa av hänsyn till fideikommissstiftelsen betingade villkor hava i senare tider även plägat uppställas villkor, vilka avse att vid dispositionen av fideikommissjorden tillgodose sociala och nationalekonomiska hänsyn. I syfte att i största möjliga mån främja bildandet av självständiga jordbruk och egna hem har man sålunda plägat fordra, att en rationell plan till styckande av jorden skall vara fogad vid ansökningen och att jordens brukare framför andra skola tillerkännas rätt till jordförvärv. För vinnande av utredning rörande den ur nationalekonomisk synpunkt lämpligaste användningen av jorden har vidare under de senaste åren yttrande från lantbruksstyrelsen plägat infordras. Härvid har det understundom befunnits lämpligt, att viss jordareal, särskilt inom egendomens centrala delar, bibehölles odelad för bildande av en mönstergård av större dimensioner.»

Enligt i justitiedepartementet inhämtade upplysningar har den praxis, för vilken redogjorts, icke i allo blivit följd. Då det icke funnits sådan efterfrågan på jord för bildandet av självständiga jordbruk och egna hem att fideikommissjord behövt tagas i anspråk för att tillgodose detta intresse, har under de senare åren icke varit fråga om styckande av jorden, och remiss till lantbruksstyrelsen läser icke ha förekommit lika litet som avsättning av areal till mönsterjordbruk. Särskilda åtgärder för att tillgodose de nämnda intressena synas ej heller erforderliga vid en avveckling av fideikommissen. I den mån som man sökt trygga arrendatorerna vid besittning av den jord de innehaft, bör däremot, så länge fideikommissbandet kvarstår, tidigare praxis följas, såvitt det låter sig göra. Den offentliga kontrollen möjliggör detta, och erinran om dess uppgift i detta hänseende bör göras i avvecklingsbestämmelserna.

Vad här ovan anförts angående förberedandet av övergången till normal arvsföljd torde visa att jämväl viktiga praktiska skäl tala till förmån

för de linjer för avvecklingen, som framkommit genom en avvägning av de närmaste intressenternas ställning. Den näste efterträdaren får den naturliga uppgiften att förbereda den slutliga upplösningen. Den tidsutdräkt, som dennas förläggning till arvsdelningen efter näste efterträdaren medför, kan ur allmän synpunkt ej sägas medföra några olägenheter med hänsyn till de befogenheter, som den näste efterträdaren skulle få. Därigenom bortfaller i själva verket redan vid den nuvarande fideikommissariens frånfälle till sin väsentliga del det hinder, som fideikommissbandet innebär för utförandet av fideikommissjorden på den allmänna marknaden. Å andra sidan blir den utsträckta tiden för den slutliga avvecklingen genom den kontroll, som möjliggöres över försäljning av fideikommissjord, till gagn för intresset att söka hindra de med avvecklingen förbundna olägenheterna för arrendatorerna.

Förmånstagare. I den inledande översikten har framhållits att fideikommissurkunden ofta innehåller att vissa förmåner skola utgå till fideikommissaries änka eller syskon eller till anstalter för undervisning, sjukvård etc. De intressen, som äro grundade på sådana bestämmelser, kunna helt naturligt icke göra anspråk på att bestämma de stora linjerna för avvecklingen. Beträffande dem gäller frågan endast i vilken mån de kunna och böra tillvaratagas vid avvecklingen.

Det är naturligt att, med den ordning som här ifrågasättes för avvecklingen, successionen efter nuvarande fideikommissarien icke bör inverka på dessa förmåner. Då fideikommissegendomen vid näste efterträdarens död skall återgå till vanlig arvsordning, synes en skillnad böra göras mellan förmåner till sådana personer som nuvarande fideikommissaries änka eller släktingar eller hans efterträdarens släktingar, å ena, samt exempelvis sociala välfärdsinrättningar, å andra sidan. I det förra fallet, där rättigheten är knuten vid fideikommisset genom ställningen till en annan person och dessutom av mera tillfällig art, synes rättigheten böra upphöra. Vad särskilt angår de tämligen allmänt förekommande bestämmelserna till förmån för fideikommissaries änka saknas anledning att tillämpa dem å näste efterträdarens änka. Därest hon är arvinge, får hon del i kvarlåtenskapen på denna grund, och om hon ej är det, kan näste efterträdaren testamentera till hennes förmån. I fråga om den andra gruppen av förmåner, vilka äro tillerkända vissa inrättningar och av mera stadigvarande natur, torde däremot åtgärder böra vidtagas under medverkan av offentligt organ för att säkerställa dem även för framtiden. Offentligt organs medverkan synes erforderlig, då det ändamål, som avsetts med förordnandet, ej alltid är representerat av ett rättssubjekt.

Till förmånstagare, vilkas intressen böra tillvaratagas vid avvecklingen, höra även innehavare av pensioner och undantagsförmåner, som utgå på grund av anställning å fideikommissegendomen. Det torde böra påläggas näste efterträdarens arvingar ansvarighet för dessa förmåner. Oavsett vilken rätt dessa förmånstagare må ha haft, så har deras ställning under fideikommissinstitutionens bestånd faktiskt varit tryggad genom fideikommissstraditionen, och det kan icke anses annat än överensstämmande med billighetens krav att arvin-

garna få övertaga såsom rättslig förpliktelse utgivandet av de förmåner, som utgå vid näste efterträdarens död.

Arrendatorer. Bland dem, som äga rättigheter med avseende å fideikommissegendom, intaga arrendatorerna en särställning såtillvida att till deras förmån gäller en lagstiftning, som stadgar ett undantag från den allmänna regeln att dispositioner av en fideikommissarie icke äro gällande annat än för hans besittningstid. I det föregående har redogjorts för bestämmelserna om arrendators rätt att under vissa förhållanden fortsätta arrendet vid egendomens övergång till ny ägare. Det saknas anledning att i detta avseende ge näste efterträdarens arvingar bättre rätt än hans successorer skulle ha haft, om fideikommissinstitutet bestått. Den arrendatorerna tillagda rätten att göra arrendet gällande mot ny innehavare bör alltså gälla även beträffande dessa successorer.

Den beträffande fideikommissarrendatorerna gällande lagstiftningen återspeglar ingalunda fullständigt den förmånliga ställning de många gånger faktiskt innehaft. En utredning, som år 1927 verkställdes av lagberedningen, visar att i ett stort antal fall arrendegård under flera generationer innehafts av arrendatorns släkt, och i det föregående har påpekats hurusom arrendatorerna vid försäljning av fideikommissjorden brukat erhålla en viss förköpsrätt. Det kunde ifrågasättas att söka träffa bestämmelser för att även efter upplösningen bibehålla dem vid deras gynnade ställning åtminstone såtillvida att de fortfarande skulle ha förköpsrätt. Det är emellertid förenat med stora svårigheter att utarbeta en lagstiftning, som utan stöd av de på grund av fideikommissbandet föreliggande särskilda förhållandena samtidigt är effektiv och tillfredsställer den blivande ägarens berättigade intressen. Vidare skulle en sådan lagstiftning införa en ny och i äganderätten djupt ingripande särregim för fideikommissjorden, vilket måste anses föga önskvärt med hänsyn till syftet med reformen, d. v. s. att återföra fideikommissjorden till normal regim. Man torde därför i förevarande hänseende böra nöja sig med att söka tillvarataga arrendatorernas intressen under övergångstiden i huvudsaklig överensstämmelse med vad som hittills skett och så långt det låter sig förena med de mål avvecklingsbestämmelserna eljest åsyfta att uppnå. Såsom övergångstiden och den näste innehavarens befogenheter tänkas bestämda, torde den försämring i arrendatorernas ställning, som avvecklingen kan medföra, väsentligt mildras. I ett stort antal fall torde försäljning av arrendegårdar till arrendatorer komma att äga rum, och under alla förhållanden torde den generation arrendatorer, som nu sitter på fideikommissjorden, ha lämnat arrendena, när den slutliga övergången till fri egendom äger rum.

Den slutliga övergången till fri egendom skulle äga rum i och med det att egendomen vid näste efterträdarens död tillfölle hans arvingar eller testamentstagare i arv eller testamente. Egendomen skulle, bortsett från inteckningar och eljest på egendomen vilande förpliktelser, övergå fri från andra förbindelser på grund av fideikommissurkunden eller tidigare innehavares ut-

fästelser än de förut nämnda. En konsekvens av egendomens bundenhet under näste efterträdarens livstid synes vara att arvingar eller testamentstagare med sådan egendom ej skola svara för näste efterträdarens gäld. Någon orätt sker ej därigenom mot borgenärerna, vilka med hänsyn till gällande regler om fideikommissegendom ej haft berättigade förväntningar att kunna tillgripa egendomen för sina fordringar.

Allmänna intressen.

Avgift till staten. I Danmark föreskrevs vid upphävandet av fideikommissbandet, att en avgift, representerande en icke obetydlig del av fideikommissförmögenheten, skulle erläggas till staten. Såsom förut framhållits, kunna emellertid, på grund av olikheten i förhållandena, de danska fideikommissavvecklingsbestämmelserna icke anses förebildliga. Den danska statens ställning såsom direkt intressent i avvecklingen på grund av omständigheterna vid de danska fideikommissens uppkomst har redan påpekats. Vidare behärskades den danska avvecklingen av den uppfattningen att den nuvarande fideikommissarien »friköpte» fideikommissegendomen och med hänsyn till konjunkturförhållandena gjorde en oerhörd vinst. Beträffande den här ifrågasatta fideikommissavvecklingen saknas anledning att betrakta den annorlunda än vad den rättsligt sett är, nämligen ett återförande av privat egendom från en speciell arvsordning till den normala. Slutligen voro de danska arvsskatterna vid tiden för avvecklingen betydligt lägre än de nu gällande svenska. Med de utgångspunkter, som här föreligga, finnes icke grund för staten att göra anspråk på en andel av fideikommissförmögenheten.

I fråga om arvsskatteförhållandena under avvecklingen må i detta sammanhang anmärkas, att näste efterträdaren för den andel han får behålla av fideikommissegendomen, bör betala arvsskatt enligt de för närvarande för fideikommiss gällande reglerna, under det att såväl nuvarande fideikommissariens som efterträdarens arvingar böra för sina andelar betala arvsskatt enligt de vanliga reglerna. Detta torde följa utan särskilda stadganden.

Även om det allmänna ej kan betraktas såsom direkt intressent i avvecklingen, beröras viktiga allmänna intressen av densamma, och det gäller, såsom riksdagen framhållit, att tillse att olägenheterna av denna bli så begränsade som möjligt. I det föregående har redan behandlats vad som i detta hänseende kan gälla beträffande förmånstagare och arrendatorer.

Fideikommisskogarna. Ett allmänt intresse av antydd art, varpå, då frågan diskuterades i riksdagen, lagts stor vikt, anknyter sig till fideikommisskogarna. Den fideikommissariska arvsföljden har möjliggjort sammanhållandet av stora skogskomplex och bättre än den vanliga egendomsregimen varit ägnad att framdriva en rationell skogsskötsel på lång sikt. Väl ha fall av skogsskövling å fideikommiss förekommit, men det torde vara allmänt erkänt att åtminstone de större fideikommisskogarna äro synnerligen väl skötta. Det är att förutse att, om dessa skogar underkastas den vanliga egendoms-

regimen med därav följande söndersplittring genom arvfall och täta ombyten av ägare, skogsskötseln blir i viss mån försämrad. Då riksdagen 1914 uttalade sig för en avveckling av bestående fideikommiss, beaktades dessa förhållanden, och riksdagen framhöll »önskvärldheten av att om familjefideikommissstiftelser i fast egendom avskaffas, för dessa egendommars skogar samtidigt påbjudes en ordnad hushållning under offentlig kontroll».

Riksdagen betraktade den med fideikommissavvecklingen sammanhängande skogsfrågan som en ren skogsvårdsfråga. Med denna utgångspunkt kan sättas i fråga huruvida, så som läget för närvarande ter sig, avvecklingen nödvändiggör några åtgärder. Sedan riksdagen gjorde sitt uttalande, har nämligen en utveckling ägt rum, som gjort att det av riksdagen uttalade önskemålet förlorat betydligt i aktualitet. Sålunda har den allmänna lagstiftningen till skydd för skogens bestånd och återväxt betydligt skärpts. Vidare torde förståelsen för en god skogshushållnings betydelse och nytta även för den enskilde vunnit i utbredning. Även om i fråga om fideikommisskogarna en försämring i skogsskötseln skulle vara att motse efter frigivningen, torde dock ej vara att befara en sådan ur samhällets synpunkt skadlig behandling av skogen, att det skulle finnas grund för att i skogsvårdshänseende underkasta fideikommissjorden en särslagstiftning. En sådan är redan ur principiell synpunkt föga önskvärd, och det skulle dessutom säkerligen erbjuda stora svårigheter att anordna en effektiv allmän kontroll med bibehållande av enskild dispositionsrätt.

Emellertid är den skogsfråga, som föranledes av en eventuell avveckling av fideikommissen, icke enbart en skogsvårdsfråga. En väsentlig del av den olägenhet, som en övergång till den vanliga egendomsregimen kan väntas medföra, består i de återverkningar det av egendomssplittringen föranledda sönderbrytandet av den enhetliga förvaltningen och hushållningsplanen kan få på arbetstillgången i orten och de industriella anläggningar, som äro beroende av skogshushållningen. På åtskilliga fideikommissegendomar med större skogar sysselsättes i skogarna ett jämförelsevis stort antal antingen fast eller tillfälligt anställda arbetare. Åt en del av de fast anställda har ofta upplåtits en lägenhet med några tunnland jord och födande en eller annan ko.¹ Samtliga dessa arbetare äro för sin utkomst helt och hållet eller i huvudsak beroende av arbetet i skogarna. I den mån egendomen splittras, kan med hög grad av sannolikhet förutses att avverkningen blir ojämn samt arbetstillgången osäker och ojämn. Då, såsom ofta är fallet, skogstillgången utnyttjas vid eget sågverk, tillkommer ytterligare en ej obetydlig arbetargrupp,¹ som är beroende därav att rubbning icke sker i den bestående produktions-

¹ För Boo och Bysta fideikommissegendomar, vilka äro bland de större skogsegendomarna, uppgivas följande antal

	Boo	Bysta
torpare vilka bruka upp till 5 tunnland jord och mestadels arbeta i skogarna	45	71
skogsarbetare därutöver	108	75—100
sågverksarbetare	68	60—75

organisationen. En sådan rubbning inverkar naturligtvis på sågverksrörelsen. Det torde för övrigt ofta förekomma att sågverksarbetarna, i den mån de ej arbeta vid sågen, erhålla sysselsättning i skogarna. Man måste jämväl beakta den förlust av nedlagt kapital, som kan uppkomma, om sågverksrörelsen får lov att nedläggas.

Det är uppenbart att de värden av social och ekonomisk natur, som här stå på spel, ej kunna räddas genom lagstiftningsbestämmelser, som enbart ta sikte på skogsvården. Härför fordras att finna en organisationsform, som tillåter ett fortsättande av den bestående skogshushållningen på i huvudsak samma sätt som förut. En sådan organisationsform synes erbjuda sig genom aktiebolagsbildning. Om aktiebolag kan bildas för att förvärva och utnyttja de huvudsakliga skogstillgångarna och därtill knuten industri på fideikommiss med större skogar, skulle man på ett enkelt sätt vinna skogskomplexens sammanhållande, och man skulle ha all anledning att antaga att skogshushållningen komme att fortgå som förut. Jämväl skogsvårdsfrågan skulle därigenom nå en tillfredsställande lösning. För den händelse möjligheten till bolagsbildning står öppen, torde man också kunna räkna med ett starkt intresse på fideikommisshåll för bibehållandet av denna del av fideikommissets ekonomiska organisation. Man har därför rätt att vänta sig att de fideikommissarier, som kunde, komme att begagna sig av denna utväg och att bolagsbildningen därför komme att visa sig vara ett effektivt medel att undvika de antydda olägenheterna av avvecklingen.

Möjligheten att lita till den angivna utvägen är närmast en fråga om förhållandet till lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening eller stiftelse att förvärva fast egendom. En undersökning av denna fråga läser ge till resultat att bolagsbildningen för det ifrågasatta ändamålet icke står i strid med lagens grunder utan att erforderliga licenser kunna beviljas. Huvudsyftet med lagen har varit att avvärja den fara, som hotat vårt självägande bondestånd genom en alltför kraftig utbredning av bolags besittning av fast egendom. Det är tydligt att detta syfte icke kan motarbetas genom bolagsförvärv av jord, som tidigare icke utgjort bondejord. I den mån i lagen inlägges det vidare syftet att befrämja skapandet av ny bondejord kan återigen anföras att det icke ifrågasättes tillåtelse att förvärva en fideikommissegendom i sin helhet utan endast skogarna å densamma, d. v. s. vad som återstår av egendomen efter fränskiljande av den jord med erforderlig skogstillgång, som lämpar sig för självständiga jordbruk. Det måste väl förutsättas att i denna återstod skulle ingå i skogen insprängda torp liksom, ifall det erfordrades för ägornas lämpliga arrondering eller eljest lämplig ägofördelning, ett eller annat arrendehemman. Torpen torde i regel icke vara ägnade att utgöra självständiga jordbruk, och även om i skogskomplexet skulle ingå viss mindre del av den fideikommissets jord som är ägnad att utgöra självständiga jordbruk, kunde lagens syfte icke sägas vara i något väsentligt avseende äventyrad. Det förutsatta fallet är uppenbarligen likartat med de i 4 § 1) avsedda fallen, för vilka licens ansetts kunna lämnas. Fallet skall emellertid bedömas efter den generella licensbestämmelsen i sista

stycket av 4 §. Det förutsattes där att »särskilda omständigheter» föreligga, och i praxis torde en restriktiv tolkning ha gjort sig gällande. Även med en sådan tolkning synes dock icke kunna förnekas, att särskilda omständigheter föreligga, då ändamålet med bolagsförvärvet är att med främjande av en god skogshushållning söka undvika arbetslöshet och kapitalförlust. Att på annat effektivt sätt undvika dessa olägenheter synes erbjuda stora vanskligheter.

Man synes alltså böra utgå från att licenser kunna meddelas. Att närmare bestämma vad i avseende å skogarnas omfång och belägenhet, antal sysselsatta arbetare etc. skall fordras för att en bolagsbildning skall anses berättigad i allmänt intresse kan naturligtvis icke här bli föremål för undersökning utan skulle komma att tillhöra den licensbeviljande myndigheten att avgöra efter omständigheterna i varje särskilt fall.

Det skulle närmast ankomma på den nuvarande fideikommissariens näste efterträdare att vidtaga anstalter för att skogshushållningen skall kunna fortsättas i bolagsform. Detta göres möjligt genom den utvidgade dispositionsrätt som föreslagits för honom.

Med den ståndpunkt, som här intagits, skulle lagstiftningsåtgärder ej vara erforderliga för tillgodoseendet av det allmännas intressen i fråga om skogarna.

Kulturvärden. I sina tidigare uttalanden angående fideikommissstiftelsernas upphävande har riksdagen jämväl framhållit betydelsen av de kulturella värden, som fideikommissens karaktärsbyggnader jämte parker och samlingar ej sällan representera, och frågan om dessa värden har rekommenderats till särskilt beaktande vid fideikommissens upplösning.

Genom sin arkitektur, genom sitt inslag i landskapet och genom sin anknytning till familjer, som gjort betydande insatser i vårt nationella liv, utgöra våra gamla slott och herrgårdar, såsom jordkommissionen anmärkt, en värdefull tillgång för nationen. Då fideikommissinstitutet avvecklas, äventyras den ekonomiska grundvalen för underhållet av de å fideikommisssegendomarna uppförda karaktärsbyggnaderna, bland vilka finnas några av våra största och vackraste slott och herrgårdar. Det allmänna kan icke ställa sig helt likgiltigt till deras öde.

De å fideikommissen befintliga samlingarna ha ofta ett stort värde ur historisk, vetenskaplig eller konstnärlig synpunkt. Om fideikommissen utan vidare avvecklas, är det att befara att dessa samlingar förr eller senare, redan på grund av de vanliga arvsreglernas tillämpning, komma att skingras. Det allmänna har här ett betydande intresse att bevaka.

Då det gäller att undersöka vad som kan åtgöras för att undvika eller mildra olägenheterna i förevarande avseende av en avveckling, torde det icke böra komma i fråga att i detta syfte låta fideikommissen bestå med ett begränsat jordinnehav.¹ När fideikommissen avskaffas på grund av principiella invändningar mot fideikommissinstitutet, synes en sådan lösning mindre lämplig. Ej heller bör man inskränka sig till åtgärder, som endast åsyfta

¹ Jfr reservation till jordkommissionens betänkande Del VI sid. 480—481.

att inom landet bevara vissa viktigare föremål av det kulturbestånd, som består av löseegendom. Vad man synes böra eftersträva är att säkerställa att egendomen bevaras i värdigt skick och sammanhållnes. Att det sistnämnda bör gälla samlingarna är klart, men man torde även böra försöka ordna så, att samlingarna bibehållas i sitt samband med den byggnad, till vilken de hört, och helst också med den släkt, i vars besittning de varit. Värdet av hela kulturbeståndet ökas givetvis, då det kvarstår i en levande kulturmiljö, som så nära som möjligt ansluter sig till den gamla.

Angående medlet att nå detta mål torde ej alltför stela bestämmelser böra införas. Det är säkerligen även ett släktintresse att den byggnad, som varit medelpunkten för släktens liv, vidmakthålles och att samlingar, som hopbragts av och för släkten, ej skingras samt att det hela såvitt möjligt hålles samlat inom släkten. Man bör kunna förvänta att vederbörande kvarlåtenskapsintressenter skola vara villiga att medverka till vinnandet av detta mål. I främsta rummet synes man därför böra tänka sig ett samarbete mellan ett statligt organ och de intresserade släktmedlemmarna. Varje framkomligt förslag bör prövas. Det uppslag, som väl närmast kommer i fråga för genomförande, torde vara att, såsom lagberedningen i motiven till testamentslagen föreslagit, bilda stiftelser under inseeende av styrelser, utsedda av Kungl. Maj:t. Medel skulle kunna av kvarlåtenskapen avsättas för egendomens vård, och i stiftelsens stadgar skulle kunna bestämmas att en släktmedlem skulle besitta egendomen, där så lämpligen kunde ske.

För den händelse samförstånd med släktintressenterna ej skulle kunna uppnås, framställer sig frågan i vad mån en tvångsreglering skall kunna tillgripas. En åtskillnad synes i detta avseende böra göras mellan samlingar, å ena, samt byggnader och parkanläggningar å andra sidan.

Ett tvångsingripande förefaller betydligt starkare motiverat i det förra fallet. Även om fideikommissen icke utgöra stiftelser i lagens mening, förete de dock, särskilt i fråga om ändamål och praktiska verkningar, stor likhet med stiftelser. Detta drag är särskilt framträdande i fråga om samlingarna. Dessa, som ofta hopbragts av flera släktled, ha förenats med fastighetsfideikommisset visserligen för att innehavaren skulle njuta besittningen därav men också därför att fideikommisset erbjöd garantier för samlingarnas sammanhållande och vård. En avsikt hos stiftaren att samlingarna, ens i fall av fideikommissinstitutets avskaffande, ekonomiskt skulle komma någon viss fideikommissarie eller vissa släktmedlemmar till godo kan icke utan vidare förutsättas. Det är därför naturligt att i den förändrade situation, som inträffar vid fideikommissbandets upphävande, föreskrifter meddelas, vilka möjliggöra att även mot de närmaste enskilda intressenternas önsknings bibehålla samlingarna. Liksom i fråga om samtliga åtgärder i förevarande avseende har ett ingripande ansetts böra äga rum endast då det allmännas intresse fordrar det, d. v. s. då det kulturbestånd varom är fråga är av särskilt intresse ur historisk, vetenskaplig eller konstnärlig synpunkt. Det är naturligt att vid en åtgärd i strid med de närmaste enskilda intressenternas önsknings gränsen kommer att dragas snävare, och de samlingar, i fråga om

vilka ett sådant ingripande kan komma i fråga, torde icke vara särskilt talrika.

I vissa fall kan tänkas att samlingarnas karaktär och övriga omständigheter äro sådana, att ett överförande till allmän egendom måste framstå som den ändamålsenligaste åtgärden för deras bevarande. I sådana fall synes ersättning för egendomen böra utgå men ej för dess marknadsvärde utan för det huvudsakligen ideella värde besittningen av egendomen i enskild persons hand kan anses representera. En förutsättning för att överföra samlingen till allmän egendom måste givetvis vara att nödiga medel för betalande av ersättningen stå till förfogande.

I fråga om byggnader och parkanläggningar är situationen i många styc-ken olika den som angivits för samlingarna. De förra äro så nära förbundna med den egendom, som av stiftaren varit avsedd för ekonomiskt utnyttjande, att deras skiljande därifrån erbjuder stora svårigheter. Ett ingrepp i fråga om vad som är en familjs bostad är också en synnerligen allvarlig sak. Värdet av åtgärder, som till slutligt resultat kanske skulle få att ett större antal slotts- och herrgårdsbyggnader överfördes ur en levande kultur- miljö i det allmännas besittning, förefaller också tämligen tvivelaktigt, icke minst med hänsyn till svårigheten att finna lämplig användning för dem. Slutligen är att märka att frågan om fideikommissens karaktärsbyggnader och parker endast är del av det vida större problemet om lagstiftning till skydd för fasta kulturminnesmärken i allmänhet. Detta problem väntar allt- jämt på sin lösning. Med hänsyn till de betänkligheter, som ett tvångsingri- pande i fråga om fideikommissens karaktärsbyggnader möter, torde det vara lämpligast att avvakta en allmän utredning av denna fråga. Fideikommiss- avvecklingen kan vara en lämplig utgångspunkt för att taga upp denna till övervägande.

Endast i ett fall har ett tvångsingripande i fråga om byggnader och park- anläggningar ansetts vara motiverat, nämligen då fideikommisset omfattar såväl fast och lös egendom och det till huvudsaklig del utgöres av sådan egen- dom, vilken här behandlats under benämningen kulturvärden.

Mot den ordning, som här skisserats för tillvaratagande av fideikommiss- ens kulturvärden, kan det icke anses strida, att nuvarande fideikommissa- riens näste efterträdare på testamentarisk väg försöker lägga till rätta hithö- rande förhållanden. Tvärtom måste förordnanden härom anses mycket väl överensstämmande med den allmänna uppgift, som tilldelats honom. Hans dispositioner bli emellertid beroende av godkännande av det statliga organ, åt vilket uppdrages att träffa bestämmelser på förevarande område, i den mån förhållanden inom dess kompetensområde beröras.

Proceduren.

I det föregående har på flera punkter för avvecklingens genomförande eller för träffandet av bestämmelser i de speciella fallen måst förutsättas medver- kan av ett allmänt organ. Detta har varit fallet för tillvaratagandet av vissa

förmånstagares intressen och för de åtgärder, som erfordras för skyddandet av kulturvärdena. En medverkan av allmänt organ är vidare nödvändig för att besluta om tillstånd till försäljning och in-teckning av fideikommitterad fast egendom samt om tillstånd till användande i vissa fall av fideikommisskapitalet. Det torde vara lämpligt att dessa uppgifter samlas på ett håll och att för detta ändamål skapas en särskild nämnd. En nämnd, som erhåller därför lämplig sammansättning, måste antagas vara bättre ägnad än en ämbetsmyndighet att medverka vid sådana ofta ömtåliga uppgörelser mellan olika intressenter, varom det här är fråga. Med det ändrade läge, i vilket frågor om försäljning och in-teckning av fideikommissfastighet komma under näste efterträdarens tid, torde betänkligheter icke heller möta mot att såvitt avser näste efterträdaren överflytta dessa frågor från Kungl. Maj:ts avgörande till en sådan nämnd. Denna kunde dessutom få sig anförtrott att eljest biträda med avvecklingen, där det kan vara önskvärt, såsom i fråga om den värdering som erfordras för utbrytandet av den andel, som skall tillkomma nuvarande fideikommissariens arvingar.

I nämnden borde lämpligen fideikommissarierna vara representerade genom en inom deras krets utsedd person och i övrigt erforderlig sakkunskap på olika områden vara företrädd.

Där olika intressen stå emot varandra, bör nämnden söka åvägabrinda en lösning i samförstånd med parterna. Nämndens förhandlingar böra ej regleras genom stela formföreskrifter. Intressenterna böra givetvis beredas tillfälle att utföra sin talan, innan beslut fattas. Om nämnden erhåller en tillräckligt auktoritativ sammansättning, torde dess beslut kunna göras bindande.

För att nämnden skall kunna fullgöra sina uppgifter erfordras att den erhåller vissa befogenheter såsom att förelägga rättsägare att anmäla sina anspråk, att förelägga fideikommissarie att inkomma med bouppteckning etc.

Till bestridande av kostnaderna för nämndens verksamhet kan lämpligen upptagas en viss mindre avgift i samband med succession i fideikommiss-egendom.

Det kan sättas i fråga att till nämnden överflytta Kungl. Maj:ts befattning med frågor om tillstånd till försäljning eller in-teckning av fideikommissfastighet jämväl beträffande nuvarande fideikommissarien. Om en sådan överflyttning anses lämplig, synes den böra ske genom särskild lag. I den mån Kungl. Maj:ts befogenheter överflyttas å nämnden, bör 1810 års förordning i denna del sättas ur kraft.

I övrigt synes avvecklingen ej påkalla ändring i lagen i annan mån än att i lagfartslagen bör intagas erinran därom att lagfart ej bör beviljas, förrän bevis meddelats att vissa rättigheter och intressen säkerställts.

I överensstämmelse med de riktlinjer, som här förut utvecklats, har utarbetats ett utkast till lag om avveckling av vissa fideikommissbestämmelser.

Utöver vad förut anförts torde utkastets bestämmelser endast påkalla följande detaljmärkningar.

2 §.

Enligt utkastet skulle näste efterträdare kunna komma att tillträda fideikommisset, även om han vid lagens ikraftträdande ej varit född. Önskemålet att få likartade avvecklingsbestämmelser, den uppgift, som tänkts tilldelad näste efterträdaren, och den osäkerhet, som i avseende å förberedandet av avvecklingen i vissa fall kunde uppkomma genom att uppställa fordran på att näste efterträdaren skall vara född vid lagens ikraftträdande, torde berättiga detta ställningstagande.

3 §.

Olikheten i arvingarnas andel allt efter närheten i nästa efterträdarens släktskap med nuvarande fideikommissarien har ansetts motiverad med den olika styrka arvingarnas och näste efterträdarens anspråk kunna anses erhålla genom denna omständighet.

Utkast
till
Lag
om avveckling av vissa fideikommissbestämmelser.

1 §.

Är i fast eller lös egendom upprättat fideikommiss för obegränsad tid, skola fideikommissurkundens bestämmelser om successionen till sådan egendom avvecklas efter vad här nedan sägs. Därest fideikommissurkunden innehåller särskilda bestämmelser om huru med egendomen skall förfaras i händelse av fideikommissinstitutionens upphävande, skola de dock lända till efter rättelse.

2 §.

Då nuvarande fideikommissarien dör eller hans rätt eljest upphör, skall egendomen tillfalla den enligt fideikommissurkunden närmast berättigade med den rätt, som hittills medföljt innehavet, i den mån denna lag ej annorlunda stadgar.

3 §.

Därest nuvarande fideikommissarien efterlämnar arvsberättigade skyldemän, som äro närmare till arv efter honom än hans näste efterträdare eller lika nära till arv, vare efterträdaren pliktig att till arvingarna sammanlagt utgiva, då han är nuvarande fideikommissariens bröstarvinge en femtedel och eljest en fjärdedel av egendomens värde. Vad på grund härav tillfaller arvingarna skall anses som om det fallit i arv efter nuvarande fideikommissarien och i överensstämmelse därmed fördelas dem emellan. Till efterträdarens förmån må från varje lott avräknas vad arvinge enligt fideikommissurkunden äger bekomma.

Andel, som här sägs, må, om efterträdaren så önskar, utgivas i form av andel i fideikommissegendomen; och skall därom upprättas av två personer bevitnad skriftlig handling. Då egendomen i sådant fall skiftas, skall till efterträdarens lott läggas jordbruk, som är att anse såsom huvudgård, med slott eller herrgårdsbyggnad samt samlingar ävensom skogsområde, som med hänsyn till läge, beskaffenhet och storlek bör vid skiftet bibehållas odelat. Överstiger värdet av sådan egendom vad på hans lott belöper, äge han komma jämväl den överskjutande delen, om han lämnar penningar till fyllnad av övriga delägares lotter.

Den i 12 § omförmälda nämnden (fideikommissnämnden) skall på därom av part framställd begäran besluta i sådana värderingsfrågor, som uppkomma vid tillämpningen av första stycket av denna paragraf.

4 §.

Näste efterträdaren äge, med samtycke av fideikommissnämnden och på de villkor, som av denna bestämmas, försälja honom tillfallen fideikommissfastighet, såvida ett sådant förfogande kan anses överensstämma med en klok och förständig hushållning. Vid meddelandet av tillstånd till försäljning skall tillses att arrendator såvitt möjligt erhåller företrädesrätt till inköp av arrenderad jord.

Köpeskilling eller annat vederlag skall förvaltas av god man i enlighet med av nämnden meddelade föreskrifter.

5 §.

Fideikommisskapital må, med samtycke av fideikommissnämnden och på de villkor, som av denna bestämmas, användas, utom för fullgörande av näste efterträdaren åliggande förpliktelse enligt 3 §, då det för betalande av honom såsom fideikommissarie åvilande arvsskatt eller för fideikommissegendoms behöriga skötsel eller nytta kan anses erforderligt.

På samma villkor och för samma ändamål må näste efterträdaren med gäld belasta fideikommissegendom.

6 §.

Efter näste efterträdarens tillträde skola fideikommissurkundens bestämmelser om succession i fideikommissegendomen ej vidare tillämpas. Över den lott han behåller äge näste efterträdaren förfoga genom testamente i samma utsträckning som angående fri egendom. I den mån så ej förfogats över egendomen, skall däri tagas arv efter allmän lag.

Efter näste efterträdarens död skola icke på grund av fideikommissstiftelsen gälla inskränkningar i äganderätten eller fideikommissurkundens bestämmelser eljest äga tillämpning i vidare mån än som följer av bestämmelserna i denna lag.

7 §.

Nuvarande fideikommissaries änka njute jämväl efter näste efterträdarens död till godo den rätt, som tillkommer henne enligt fideikommissurkunden.

Ränta eller annan förmån, som jämlikt fideikommissurkunden utgått till annan än fideikommissaries änka eller släktingar, skall vid näste efterträdarens död under fideikommissnämndens medverkan för framtiden säkerställas genom inteckning i fastighet eller på annat betryggande sätt.

8 §.

För ränta eller annan förmån, som vid näste efterträdarens död utan föreskrift i fideikommissurkunden utgår på grund av anställning på fideikommissfastighet, svare näste efterträdarens arvingar, och skall fideikommissnämnden ombesörja, att sådan rättighet säkerställas på sätt i 7 § sägs.

9 §.

Vad i allmän lag beträffande fideikommissjord är stadgat om arrendators rätt att bibehålla arrende vid egendomens övergång till ny innehavare gälle jämväl då egendomen övergår till ny ägare enligt 6 §, och skall vad om fideikommissarie sägs äga motsvarande tillämpning å sådan ny ägare.

10 §.

Fideikommisskvarlåtenskapen svare ej för andra förbindelser av näste efterträdaren än här förut sagts, i den mån sådant ansvar ej äger rum på grund av inteckning eller särskilt stadgande.

11 §.

Hör till fideikommiss byggnad eller trädgård eller parkanläggning eller arkiv eller andra samlingar av särskilt intresse ur historisk, vetenskaplig eller konstnärlig synpunkt, skall fideikommissnämnden, innan arv eller testamente må tagas efter nuvarande fideikommissariens näste efterträdare, i samförstånd med vederbörande intressenter försöka träffa bestämmelser om huru med sådan egendom skall förfaras, i syfte att säkerställa att den sammanhålles och bevaras i värdigt skick.

I fråga om samlingar, som nyss nämnts, må, jämväl utan de intresserades samtycke, föreskrivas att de skola undantagas från fideikommisskvarlåtenskapen för att bilda särskild stiftelse under inseende av en styrelse, som Konungen förordnar, samt att visst belopp skall avsättas för egendomens vård.

I stiftelsens stadgar må bestämmas att egendomen skall vårdas av släktmedlem, som utses av styrelsen, och företrädesvis, där så lämpligen kan ske, å viss i kvarlåtenskapen ingående fast egendom.

Föreskrift må jämväl kunna meddelas om samlingarnas överförande till allmän egendom mot ersättning för det av nämnden fastställda värde besittningen av egendomen i enskild persons hand kan anses representera.

I avvaktan på slutligt ordnande av i detta lagrum berörd fråga må förbud kunna meddelas att utan samtycke av offentlig myndighet, som av Konungen bestämmes, riva eller i arkitektoniskt hänseende förändra byggnad, borttaga delar därav eller fast inredning, ändra trädgårds- eller parkanläggning eller skingra eller förflytta samlingar.

12 §.

Utgöres fideikommiss i fast eller lös egendom till sitt huvudsakliga värde av sådan egendom, som i 11 § sägs, må sådant förordnande, som i samma paragraf andra eller fjärde stycket avses, meddelas beträffande egendomen i dess helhet.

13 §.

För att biträda med fideikommissavvecklingen i överensstämmelse med denna lag utses av Konungen en nämnd (fideikommissnämnden), bestående

av ordförande samt fyra ledamöter. Ordföranden och en av ledamöterna, som förordnas till vice ordförande, skola vara lagkunniga och i domarvärv erfarna, en väljas bland innehavare av fideikommiss samt en äga insikter i konst- och kulturhistoria och en i jordbruks- och skogsfrågor.

14 §.

Då nuvarande fideikommissarien dör, skall, inom en månad efter det bouppteckning förrättats, hans näste efterträdare vara skyldig att till fideikommissnämnden inkomma med utdrag av bouppteckningen, utvisande arvingarna samt efterlämnad fideikommissegendom med detaljerad förteckning å arkiv samt andra sådana samlingar, som i 11 § sägs. Försummar han det, böte 100 kronor till kronan för var månad han utebliver.

Inträffar eljest sådan händelse att nuvarande fideikommissaries rätt upphör, vare hans näste efterträdare skyldig att vid här förut nämnd påföljd inom en månad efter inträdet av sådan händelse till fideikommissnämnden insända uppgift angående fideikommisslegendomen med detaljerad förteckning å samlingar.

Nämnden äge jämväl meddela föreläggande för nuvarande fideikommissarie att inkomma med sådana uppgifter som i andra stycket sägs.

15 §.

Genom offentlig kungörelse, som uppläses från predikstolen i de socknar, där fideikommissegendom är belägen, och som tillika införes i ortstidning, äge fideikommissnämnden förelägga rättsägare, som omförmälas i 8 §, att inom viss tid giva tillkänna sina anspråk vid äventyr att de eljest ej tagas i betraktande.

16 §.

I fråga om föreläggande enligt 14 § sista stycket samt förbud enligt 11 sista stycket äge nämnden föreskriva vite från 100—10,000 kronor.

17 §.

I sin verksamhet skall nämnden försöka att åvägabringa överenskommelse mellan intresserade enskilda parter, där anledning därtill föreligger. I fråga om de i 11 och 12 §§ omförmälda frågorna skall nämnden i första hand försöka träffa erforderliga anstalter i det allmännas intresse med vederbörande intressenters samtycke. Innan nämnden meddelar beslut i någon till dess avgörande hänskjuten fråga, skola parterna beredas tillfälle att på lämpligt sätt utföra sin talan. Mot nämndens beslut må talan ej föras.

18 §.

Då sådana rättigheter och intressen, som omförmälas i 7, 8, 11 och 12 §§, säkerställts, meddele fideikommissnämnden bevis därom. Förrän sådant

bevis meddelats, må lagfart ej beviljas å fång till fideikommissfastighet efter näste efterträdaren.

19 §.

Till bestridande av kostnaderna för fideikommissnämndens verksamhet äge Konungen förordna om upptagande av viss avgift i samband med succession i fideikommissegendom.

20 §.

De närmare bestämmelser, som må erfordras angående fideikommissnämndens verksamhet, utfärdas av Konungen.

21 §.

Med nuvarande fideikommissarie förstås i denna lag den, som innehar fideikommiss, då lagen träder i kraft. Med hans näste efterträdare förstås den, som närmast efter honom övertager hela egendomen eller större delen därav. Med fideikommissurkund avses ock dom, förlikning eller annan laga åtgärd, varigenom stiftelseurkundens bestämmelser ändrats eller upphävts.

Huvuddragen av vissa utländska lagar angående avveckling av bestående fideikommiss.

Den danska lagstiftningen.

Den 4 oktober 1919 utfärdades i Danmark en »Lov om Lens, stamhuses og Fideikommissgodsters samt de herhen hørende Fideikommisskapitalers Overgang til fri Ejendom».¹

Lagstiftningens omfattning. De förmögenhetsmassor, som beröras av avlösningslagen, äro av tre slag: län, stamhus och vanliga fideikommiss. Därtill komma särskilt bildade fideikommisskapital.

Länen hava tillkommit så att då den danska enväldiga konungamakten på 1600-talet ville till motvikt mot den gamla högadeln och till sin och hovets glans skapa en ny högadel, åt rika män med stora jordbesittningar tilldelades grevlig eller friherrlig värdighet och förlänades vissa privilegier mot det att de läto göra sin jord till län av kronan och åtog sig vissa förpliktelser. Privilegierna meddelades i betraktande bl. a. av »den Devotion, de havde ladet se, frivilligen deres Allodialgods till feudal at gøre og Kongen til Len at opdrage» och om länen sades att de »derfor som sær af den Kongelige Krone immediate dependerende Lensstykker er at konsiderere». Jorden stannade således i ägarnas besittning och därå infördes majoratsrätt, d. v. s. sådan successionsordning att egendomen skulle gå i arv till besittarens äldste avkomling, så länge någon sådan fanns till. Då någon efter successionsordningen berättigad ej längre funnes, skulle jorden hemfalla till Konungen.

Stamhus och fideikommiss äro däremot tillkomna genom rent privata upplåtelser. Ofta har dock kunglig sanktion sökts och erhållits, och i några fall har hemfallsrätt stadgats.

De grundläggande bestämmelserna finnas i § 1. Varje innehavare av län, stamhus eller fideikommissgods med därtill hörande lösören och kapital eller av kapital, som trätt i stället för tidigare med majoratsband belagd jord, äger rätt att övertaga fideikommissförmögenheten såsom fri egendom under villkor att han till statskassan betalar 25 procent av värdet å egendom, som belastas av »Hjemfaldsret», och 20 procent av värdet å övrig egendom samt till statens förfogande ställer en tredjedel av den övertagna jorden mot er-

¹ Angående den danska lagstiftningens historik finnes en redogörelse i Jordkommissionens betänkande del VI sid. 336 ff. Lagen finnes införd i samma betänkande sid. 365.

sättning, vars belopp bestämmes i särskild ordning. Denna jord eller dess värde skall användas till upprättande av mindre jordbruk enligt bestämmelserna i Lov om Vilkaar for Bortsalg af Jorder i offentlig Eje.

Värderingen. Fideikommissegendomens värde skall fastställas enligt reglerna i § 2. Fastighet åsättes det värde, som framkommer vid en under år 1920 anordnad särskild värdering. Värdepapper, som noteras å börsen, erhålla kursvärdet, och andra värdepapper upptagas till försäljningsvärde enligt uppskattning av en särskild nämnd, som även i andra hänseenden har befattning med fideikommissavvecklingen (Lensnævnen).

Avgiften till statskassan. Avgiften till statskassan inbetalas antingen i pengar eller i obligationer. Av de inkomna medlen bildas en särskild fond (Jordfond), som skall användas för jordförvärv eller för utlämnande av lån till mindre jordbrukare.

Den exproprierade jorden. I 3 § givas regler angående den fideikommissjord, som skall avstås till staten mot ersättning. Vid beräkningen av den del, som skall avstås, skall bortses från bl. a. skog, park eller trädgård samt från den del av jorden, som är otjänlig till odling.

Gottgörelse åt successorer. Enligt § 4 skall viss gottgörelse utgå till successorer. Sådan gottgörelse bestämmes av Lensnævnet. I allmänhet skall ersättningen bestå däri, att två femtedelar av de värden, som övertagas av fideikommissarien, efter avdrag av gälden tillförsäkras de två personer, vilka — om fideikommisset blivit bestående — efter varandra skulle hava blivit innehavare av egendomen vid de två närmaste successionsfallen. Vid fideikommissets upplösning skola de nämnda två femtedelarna i form av obligationer ställas under särskild kontroll. Så länge den fideikommissarie, i vars hand egendomen blivit fri, lever, uppbär han räntan å de avsatta medlen. Vid hans död utbetalas hälften till den närmast successionsberättigade, varjämte denne äger åtnjuta räntan å återstoden under sin livstid. När även den sistnämnde avlidit, utbetalas den andra hälften till den, som då skulle hava varit successor.

Undantag från denna regel kan, om särskilda förhållanden göra det rimligt, medgivas av Lensnævnet, vars beslut dock kan överklagas av fideikommissarien och närmaste successor samt av en representant för den successionsberättigade släkten i övrigt, utsedd enligt regler som fastställts av justitie-ministern.

Särskilda bestämmelser med avseende å skogar m. m. Om Lensnævnet anser, att ett skogsområde bör i allmänt intresse sammanhållas, kan det bestämmas, att det allmänna skall hava förköpsrätt till området enligt i § 5 närmare angivna regler: För de skogar, som sålunda komma i fråga, bestämmes på statens bekostnad deras värde i handel ochandel. Fideikommissinnehavaren avgör inom viss tid, huruvida han är villig sälja eller icke. I sistnämnda fall skall skogsområdet för framtiden vara förenat med den av fideikommissets andra skogar, som ligger närmast, till en samlad egendom. Vill fideikommissarien sälja, har staten rätt att övertaga skogen till det fastställda värdet. Om staten ej önskar begagna sin förköpsrätt, kan sådan rätt

utövas av den eller de kommuner, däri skogen är belägen, samt därefter av grannkommunerna. Om flera kommuner anmäla sig som köpare, tillfaller området den högstbjudande. Förköpsrätten skall göras gällande inom viss tid efter värderingen.

Med skogar likställas med hänsyn till försäljning och förköpsrätt strandbräddar, havsvikar, insjöar, vattendrag, mossar, hedar, klitter, utsiktsplatser och andra områden, som på grund av sin naturskönhet hava allmänt intresse.

Konstföremål och samlingar. Föremål av konstnärligt eller historiskt värde skola, om allmänt intresse påkallar det, kvarbliva i landet och kunna, för såvitt de utgöra en samling, göras tillgängliga för allmänheten enligt regler, som fastställas av Nævnet efter förslag av fideikommissarien (§ 6). Vid försäljning av sådana föremål skall erläggas en avgift, som svarar mot den, som vid friblivandet erlades för den övriga fideikommissförmögenheten (vid värderingen enligt § 2 skola nämligen icke medräknas de konstföremål, som falla under § 6). Därjämte har det allmänna förköpsrätt till det värde, vartill föremålen skattas enligt sakkunnig värdering. Från bestämmelsen därom, att föremålen skola kvarbliva inom landet, kan dispens meddelas av undervisningsministern, därvid dock avgiften fördubblas. Lensnævnet bestämmer, vilka föremål som äro underkastade föreskrifterna i § 6.

Gäld och andra förpliktelser. Fideikommissarien kan enligt § 7 icke begagna sig av rätten till fideikommissbandets avlösning, förrän han förskaffat sig attest från Lenskontoret om att fordringsägarnas krav äro tryggade. Till skulder räknas gäld mot pant i fideikommissförmögenheten samt legat, apanage, änkepension, pension till anställda personer och andra dylika förpliktelser. Attesten skall vidare omfatta vissa skattebelopp.

Lensnævn och Overnævn. Lensnævnet består enligt § 9 av 5 medlemmar, varav 3 utnämnas av regeringen och 2 utses av vederbörande fideikommissarie. Nævnets beslut kan, när minst 2 av dess medlemmar äro ense därom, underställas ett Overnævn, bestående av 5 medlemmar, av vilka 1 (ordförande) väljes av Højesteret bland rättens egna ledamöter, 2 utnämnas av regeringen och 2 av samtliga Majoratsinnehavare enligt regler, fastställda av justitieministern. Om Overnævnet anser, att det underställda beslutet icke står i överensstämmelse med upplösningslagens bestämmelser, kan det återförvisa ärendet till Lensnævnet. Det beslut, som därefter ånyo fattas av Lensnævnet, kan överklagas hos Overnævnet, som då avgör själva sakfrågan. Uppkommer det tvivelsmål, huruvida en fastighet, ett lösöreföremål eller ett kapitalbelopp träffas av lagens bestämmelser, beslutar Overnævnet härom (§ 8).

Lensnævnet skall uppmärksamma, om det föreligger fara för att de mot pant i fast egendom utlånade fideikommissmedlen bliva uppsagda i större omfattning än eljest på grund av fideikommissupplösningen. Till förebyggande härav kan Lensnævnet vidtaga anstalter, vilkas verkningar icke må utsträckas utöver 10 år efter frigivandet av egendom. Justitieministern äger meddela närmare föreskrifter om Lens- och Overnævn. Omkostnaderna för deras verksamhet bestridas av jordfonden.

Enligt § 10 kan varje fideikommissarie fordra upplysning, huru de uppställda villkoren ställa sig för hans vidkommande, innan han beslutar använda sig av lagens möjlighet till fideikommissets frigörelse. Om han icke önskar övertaga fideikommisset såsom fri egendom, skall han dock gälda hälften av de med planens utarbetande förenade kostnaderna.

Tid för framställande av yrkande om fideikommissets överföring till fri egendom. De fideikommissarier, som önska använda sig av lagens möjlighet till fideikommissets upplösning, skola, om det skall ske på de i § 1 angivna villkoren, göra framställning härom till justitieministern senast före utgången av år 1920. Under det följande året skall samma möjlighet stå öppen med den ändring i villkoren, att avgiften till statskassan förhöjes till 30, resp. 25 procent av värdet. Därefter skall för de fideikommissförmögenheter, som forfarande kvarbliva under fideikommissband, utgöras en årlig avgift till statskassan av $1\frac{1}{5}$ procent å värdet, om Hjemfaldsret föreligger, men eljest av 1 procent. Denna avgift ingår till jordfonden (§ 11).

Den preussiska lagstiftningen.

Kort historik. I tyska riksförfattningen (art. 155) är föreskrivet, att fideikommissen skola upplösas. Redan därförut hade preussiska statsregeringen utfärdat en förordning angående Familiengüter av den 10 mars 1919, vilken reglerade upplösningen av familjefideikommissen samt »standesherrliche Hausvermögen, Lehen und Erbstammgüter». Däri gavs åt vederbörande möjlighet att genom ett förenklat släktbeslutsförfarande frivilligt besluta upplösningen intill den 1 april 1921. De fideikommiss, som icke vid nämnda tidpunkt vore upplösta, skulle upplösas genom en förordning av statsministeriet.

Som andra led i upplösningsförfarandet följde den 23 juni 1920 lag angående »die Aufhebung der Standesvorrechte des Adels und die Auflösung der Hausvermögen». Denna lag påbjuder upplösning av alla i Preussen befintliga Hausvermögen, däribland de redan i förordningen av den 10 mars 1919 behandlade standesherrliche Hausvermögen, men lämnar möjlighet till frivillig upplösning till den 1 april 1923. De i lagen givna bestämmelserna blevo genom en förordning den 22 september 1920 om tillägg till förordningen av den 10 mars 1919 till största delen tillämpliga även på familjefideikommissen, Erbstammgüter och Lehen. Samtidigt blev slutpunkten för den frivilliga upplösningen enligt förordningen den 10 mars 1919 under vissa betingelser framflyttad till den 1 april 1922. Dessutom föreskrevs, att upplösningen på frivillig väg kunde ske icke blott omedelbart utan också så småningom, i den mån en avveckling på längre sikt bleve förenlig med den tvångsupplösningsförordning, som utfärdats den 19 november 1920 (»Verordnung des Staatsministeriums über die Zwangsauflösung der Familiengüter und Hausvermögen»).

De på skilda tider utfärdade bestämmelserna angående den frivilliga upp-

lösningen av familjefideikommissen, Erbstammgüter och Lehen sammanfördes den 20 december 1920 i en reviderad Familiengüterverordnung.

Tvångsupplösningförrordningen. Tvångsupplösningförrordningen fastslår icke enbart grunddragen av upplösningen utan innehåller också en mängd föreskrifter, som äro att anse såsom tillämpningsbestämmelser. I en första del behandlas familjefideikommissens avveckling. I andra delen förklaras de för familjefideikommissen givna stadgandena i huvudsak tillämpliga även å övriga Familiengüter, nämligen Lehen, Erbstammgüter, samt å Hausvermögen, varjämte meddelas därutöver erforderliga bestämmelser för upplösningen av sådana förmögenhetsmassor. Tredje delen upptager slut- och övergångsstadganden.

Tiden för tvångsupplösningens början. Tvångsupplösningen börjar be-
träffande familjefideikommissen och andra Familiengüter den 1 april 1921 och vidkommande Hausvermögen den 1 april 1923.

De grundläggande bestämmelserna. De grundläggande bestämmelserna angående familjefideikommissens upplösning återfinnas i § 1: Den nuvarande fideikommissarien (= innehavaren av egendomen den 1 april 1921) lämnas orubbad. Då hans besittning upphör (Wegfall), övergår egendomen på den till successionen närmast berättigade och blir fri egendom i dennes hand, om denne är avkomling till nuvarande fideikommissarien. Är den näste efterträdaren icke någon avkomling till nuvarande fideikommissarien, blir egendomen också fri, om näste efterträdaren vid övergången av egendomen har en successionsberättigad avkomling. Får näste efterträdaren först senare en successionsberättigad avkomling, blir egendomen fri vid dennes födelse. Har fideikommisssegenskapen icke bortfallit före näste efterträdarens död, går egendomen till den då närmast successionsberättigade och blir i dennes hand fri egendom. Skall enligt den bestående successionsordningen fideikommisset först tillkomma efterlevande maken eller brodern eller annan anförvant och därefter övergå till fideikommissinnehavarens avkomling, blir egendomen fri, sedan den övergått till avkomlingen. Det samma gäller, om egendomen redan före den 1 april 1921 övergått på efterlevande maken, brodern eller annan anförvant och denne innehar egendomen nämnda dag.

Den, som vid fideikommissaries Wegfall ännu icke levde men då var avlad, anses såsom född vid fideikommissaries Wegfall, om annat icke bestämts i urkunden.

Anfallrechte. Bestämmelser i urkunden om vem fideikommisset i vissa av successionsordningen ej förutsatta fall skall tillfalla äro enligt § 2 av betydelse endast om de angå den legala upplösningen av fideikommisset.

Återkallelse. Om stiftaren av fideikommisset ännu är i besittning av egendomen, kan han enligt § 8 i regel i viss ordning återkalla stiftelsen intill den 31 mars 1921.

Abfindung. I § 4 givas bestämmelser till förmån för fideikommissinnehavarens änka och de avkomlingar, som icke bliva successorer enligt urkunden.

Övergår fideikommisset enligt § 1 på en successor enligt urkunden (Anwärter) eller tillfaller det enligt § 2 eller till följd av utslocknande av successionsberättigade familjemedlemmar före upplösningen (d. v. s. före den 1 april 1921) en »Anfalls»-berättigad, kunna vid varje successionsfall enligt §§ 1 och 2 de icke succederande äkta avkomlingarna till föregående fideikommissinnehavaren samt dennes änka fordra att av fideikommissförmögenheten utfå en gottgörelse (Abfindung) om högst tillhopa en femtedel av förmögenhetens värde. På hemställan av fideikommissets innehavare kan denna Abfindung nedsättas under vissa omständigheter, nämligen 1) om innehavaren efter utbetalandet av Abfindung till fulla beloppet och fullgörandet av honom enligt urkunden eller eljest åliggande förpliktelser icke erhöle lagenligt underhåll av inkomsterna från fideikommiss- eller allodförmögenheten eller kunde sörja för fideikommissets vidare bestånd i allmänt intresse, 2) om änkan eller avkomlingen är ägare till en i förhållande till fideikommissinnehavarens förmögenhet avsevärd egen förmögenhet eller 3) om ankans eller avkomlingens inkomster, inberäknat avkomsten av Abfindung, skulle överstiga fideikommissinnehavarens inkomst av fideikommiss- och allodförmögenheten. För det fall egendomen övergår till en successionsberättigad avkomling till fideikommissinnehavare, kan denne genom testamente eller Erbvertrag utesluta eller nedsätta Abfindung till avkomlingarna eller änkan.

De olika intressenternas andelar i Abfindung regleras av den allmänna arvsrätten. Änkan erhåller sålunda vid sidan av avkomlingar en fjärdedel, eljest det hela. Underhåll, som enligt urkunden skall utgå ur fideikommissförmögenheten, skall inräknas i Abfindung. Även under andra närmare angivna omständigheter kan på hemställan av fideikommissinnehavaren avräkning, motsvarande värdet av andra förmåner, äga rum på Abfindung. När en minskning sålunda inträder i gottgörelsen åt en enskild förmånsberättigad, ökas icke i samma mån de övrigas andelar.

Vederbörande avvecklingsmyndighet (Auflösungsbehörde) fastställer förmögenhetens värde, gottgörelsebeloppet och de olika delägarnas andelar. För beräkningen av fideikommissförmögenhetens värde äro närmare bestämmelser meddelade.

I övrigt erhålla reglerna om laglotsanspråk enligt Bürgerliches Gesetzbuch motsvarande tillämpning. Auflösungsbehörde har att meddela närmare bestämmelser för reglering av anspråken på Abfindung. Det kan sålunda förordnas, att Abfindung skall utgå i form av ränta eller annan förmån eller att den skall säkerställas genom in-teckning, deposition av värdepapper eller dylikt. Ankans andel skall regelmässigt bestå i en ränta; vid omgifte kan räntan nedsättas eller bortfalla.

Anspråk på Abfindung skall framställas inom viss tid. Detsamma gäller om anspråk på ändring i en till änka utgående ränta. Sådana anspråk prövas av avvecklingsmyndigheten (Auflösungsbehörde), som har att före avgörandet höra de närmaste intressenterna.

Versorgung. I § 19 behandlas anspråk från de till underhåll berättigade

släktmedlemmarna. De anspråk på underhåll, som uppkommit med stöd av urkunden eller av lag (underhåll, apanage, studie- och uppfostringsbidrag etc.) förbliva oberörda av upplösningen, och dylika underhållsanspråk kunna göras gällande även av anhöriga till en efter tvångsavlösningens början avliden fideikommissinnehavare.

Underhåll, som utgått enligt sed och bruk utan påvisbar rättsgrund, skall lämnas av fideikommissinnehavaren även efter tvångsavlösningens början. Erhålla enligt gällande bestämmelser änkan, avkomlingarna eller föräldrarna till en efter den 1 april 1921 avliden fideikommissinnehavare icke något underhåll eller är detsamma otillräckligt, kunna de fordra ett av förmögenheten utgående underhåll, vars omfattning fastställs av Auflösungsbehörde. Under särskilda omständigheter kan Auflösungsbehörde tillägga anhöriga till en före den 1 april 1921 avliden fideikommissinnehavare eller till en tidigare avliden, successionsberättigad person, som vid normalt händelseförlopp skulle hava blivit innehavare av egendomen, ett skäligt underhåll. Syskonen och modern till den vid tvångsavlösningens början varande fideikommissinnehavaren kunna, om de hava en rätt till *Versorgung*, fordra viss förhöjning av dem tillkommande förmåner intill innehavarens död. Denna förhöjning kan uppgå till sammanlagt en femtedel av den genomsnittliga nettoinkomsten av fideikommissförmögenheten under de tre sistförflutna åren. I stället för en avliden broder, resp. syster, inträda avkomlingarna i denna rätt, även om de icke äga självständig rätt till *Versorgung*.

Auflösungsbehörde kan förordna god man att tillvarata de underhållsberättigades intressen. Det tillkommer Auflösungsbehörde att avgöra alla frågor om underhåll av förevarande slag.

I följande paragrafer (§§ 20 och 21) stadgas, huru underhållsskyldigheten skall fullgöras.

Auflösungsbehörde har att vidtaga erforderliga åtgärder för säkerställande av underhållsanspråken. Denna myndighet kan, bortsett från förordnande av god man och bildande av särskild fond eller kassa, föranstalta om in-teckning eller upprättande av »Niessbrauchrecht». Vidare kan genom deposition panträtt anordnas i familjefideikommisset tillhöriga värdepapper.

Under vissa förutsättningar kunna underhållsbidragen på ansökan av fideikommissinnehavaren nedsättas genom beslut av Auflösungsbehörde.

Till förmån för de underhållsberättigade bestående självständiga stiftelser lämnas oberörda av fideikommissupplösningen. Stiftelsens stadgar kunna dock ändras av Auflösungsbehörde.

Avtal och andra rättshandlingar. I § 5 stadgas, att Auflösungsbehörde i vissa fall kan medgiva fideikommissinnehavaren att med bindande verkan förfoga över föremål, tillhörande fideikommissförmögenheten, samt ikläda sig förpliktelser för denna förmögenhet.

§ 6 reglerar verkningarna av andra avtal och rättshandlingar. Rättshandlingar, som följa av egendomens vanliga drift och skötsel, äro utan vidare gällande för fideikommissinnehavarens efterträdare. Detsamma gäller arrende- och hyresavtal, om föremålet för avtalet redan kommit i arrendatorns

eller hyresmannens besittning; avtalet kan efter det kalenderår, under vilket ett successionsfall inträffat, ömsesidigt uppsägas, dock tidigast till den tid, till vilken uppsägning får ske enligt allmän lag. Uppsägningsrätt finnes icke, om kontrahenterna enligt gällande fideikommissrätt eller på grund av det i nästföregående mening återgivna stadgandet äro bundna av avtalet. Motsvarande bestämmelser gälla för tjänsteavtal, såframt tjänsten är tillträdd. Tvist om efterträdarens bundenhet avgöres av Auflösungsbehörde. De anförda reglerna om avtals giltighet gälla också gentemot den, i vars hand egendomen blir fri. Denne är även i övrigt efter upplösningen med avseende å bestående rättsförhållanden förpliktad och berättigad som en fideikommissarie. Till säkerställande av löne- och pensionsanspråk från personer, anställda för fideikommissets förvaltning, kan Auflösungsbehörde enligt § 7 vidtaga särskilda anordningar, såsom föranstaltande om inteckning eller deposition av värdepapper, i vilka den berättigade erhåller panträtt.

Allmännyttiga inrättningar och prestationer. I § 17 behandlas allmännyttiga inrättningar och förmåner. Allmännyttiga anstalter och inrättningar (ex. sjukhus och fattigvårdsinrättningar), som höra till fideikommissförmögenheten, kunna på hemställan av fideikommissinnehavaren genom beslut av Auflösungsbehörde ombildas till en stiftelse eller överlåtelse på stat, kommun, befintlig stiftelse eller annan juridisk person. Var fideikommissinnehavaren förpliktad att underhålla en allmännyttig inrättning eller ålåg det honom eljest att fullgöra allmännyttiga förpliktelser, består sådan förpliktelse även efter upplösningen. Tvist angående fortvaron därav avgöres av Auflösungsbehörde, som även kan föreskriva minskning eller bortfallande av prestationsskyldigheten, om med hänsyn till förhållandena efter upplösningen skyldighetens upprätthållande skulle befinnas obilligt eller behovet därav bortfallit eller försvagats. Auflösungsbehörde har att vidtaga erforderliga åtgärder för prestationens säkerställande (ex. inteckning till förmån för vederbörande inrättning eller för densamma förordnad god man, deposition av fideikommisskapital, försäljning av egendom, tillhörande fideikommissförmögenheten). Auflösungsbehörde kan också på ansökan av fideikommissinnehavaren förordna om avskiljande och deposition av kapital för avlösning av regelbundet återkommande prestationer (särskilt in natura), som det enligt samma myndighets beslut åligger innehavaren att fullgöra. Vidare kunna sådana förpliktelser avlösas, vilka enligt gällande ordning skola av en inrättning eller anstalt fullgöras gentemot fideikommissinnehavaren eller hans släkt. Närmare bestämmelser härom meddelas av Auflösungsbehörde efter fritt beprövande. Det åligger Auflösungsbehörde att före avgörandet av vissa i § 17 omhandlade frågor inhämta yttranden från bl. a. regeringspresidenten i den ort, där vederbörande anstalt eller inrättning är belägen.

Ansvar för gäld. Om gäldsansvar är stadgat i §§ 22—26. Efter upplösningen och intill utfärdandet av det bevis (Fideikommissauflösungsschein), som bildar avvecklingens slutpunkt, regleras ansvaret för fideikommissgäld och annan gäld (Allodschulden) av de före upplösningen gällande bestämmelserna. Därefter svarar den innehavare, i vars hand fideikommisset bli-

vit fri egendom, för fideikommissgälden även med allodialförmögenheten och för allodialgälden även med den förutvarande fideikommissförmögenheten.

Konstverk och samlingar. För bibehållande av konstverk och samlingar sörjes i § 18. Om till fideikommiss höra föremål, som äga ett särskilt konstnärligt, vetenskapligt eller historiskt värde, i synnerhet samlingar (tavelgallerier, bibliotek, arkiv etc.), har Auflösungsbehörde att träffa anstalter för föremålen bevarande åt landet samt samlingarnas bibehållande, såframt det påkallas av allmänt intresse; detta gäller särskilt, om det är fara för förlust av ett arkiv. Auflösungsbehörde kan förordna om samlingarnas ombildning till en stiftelse eller om deras överlåtelse på en sådan eller annan juridisk person. Vid fastställande av stadgar för en stiftelse är i samförstånd med fideikommissinnehavaren att sörja för, att stiftelsen blir utrustad med penningmedel ur fideikommissförmögenheten samt att det allmänna intresset tillgodoses genom föreskrifter om erforderlig tillgång till samlingarna. Överklagar fideikommissinnehavaren en stadgeföreskrift, som antagits utan hans medgivande, skall beslutet om samlingens förvandling till stiftelse upphävas. Bestämmelserna i en riksförordning angående konstskydd av den 8 maj 1920 äro tillämpliga med den ändring, att det tillkommer Auflösungsbehörde att pröva ansökningar om tillstånd till förfogande över de föremål, som beröras av sistnämnda förordning. Hos Auflösungsbehörde kan fideikommissinnehavaren yrka på förklaring, beträffande vilka föremål han icke är berättigad att fritt förfoga. Med avseende å förfogandet över övriga gälla därefter icke några inskränkningar.

Penningfideikommiss. Upplösning av penningfideikommiss regleras i § 11. Består ett familjefideikommiss uteslutande av penningar, fordringar, värdepapper eller dyrbarheter, tillfaller hälften såsom fri egendom den fideikommissarie, som innehar förmögenheten den 1 april 1921. Dessförinnan skola vidtagas de anordningar, som äro erforderliga till säkerhet för borgenärer, särskilt de underhållsberättigade. Återstoden av förmögenheten övergår på näste efterträdaren och blir i dennes hand fri egendom, om han är avkomling till företrädaren eller själv har en successionsberättigad avkomling. Eljest erhåller näste efterträdaren hälften av återstoden såsom fri egendom. Vad som därefter återstår övergår på näste man enligt successionsordningen och blir då fri egendom. Abfindung enligt § 4 äger icke rum. För underhållsanspråken (Versorgungsansprüche) häftar, om särskilt anordnad säkerhet och inkomsterna från en Versorgungsasse eller stiftelse icke förslå, fideikommissinnehavaren med den bundna förmögenheten och, såframt rätt till underhåll uppkommit redan vid friblivandet av en del av förmögenheten, i förhållande till denna del också med allodialförmögenheten. Underhållsanspråk från efterkommande till den innehavare, i vars hand en del av fideikommisset blivit fri, nedsätts förhållandevis (grunden härtill är, att det friblivna kapitalet kan beräknas såsom arv övergå på de efterkommande); Auflösungsbehörde kan på särskilt yrkande meddela avvikande bestämmelser och avgör vid tvist efter fri prövning.

Bestämmelserna om den särskilda ordningen för penningfideikommiss'

upplösning gälla icke om en »Anfallsberechtigter» har anspråk på förmögenheten, och ej heller om ett fastighetsfideikommiss och ett penningfideikommiss innehavas av samma person och inkomsterna av penningfideikommisset äro avsedda för driften av det andra fideikommisset.

På yrkande av fideikommissinnehavaren (innehavaren den 1 april 1921) kan Auflösungsbehörde, efter hörande av den närmast successionsberättigade, besluta, att upplösningen av penningfideikommisset skall ske enligt §§ 1 och 4, d. v. s. enligt grunderna för upplösningen av vanligt fideikommiss, inklusive Abfindung. Detta gäller särskilt, om förmögenheten tidigare bestått i lantfastighet och meningen varit, att förmögenheten senare åter skulle placeras i jordegendom.

Dvärgfideikommiss. Enligt § 9 kunna fideikommiss med en årlig avkastning om högst 2,000 mark omedelbart upplösas på yrkande av nuvarande fideikommissinnehavaren och med instämmande av den närmast successionsberättigade. Egendomen blir då fri i innehavarens hand. I detta fall tillämpas icke bestämmelserna om Abfindung i § 4 och Versorgung i § 19. Den vid upplösningen redan uppkomna rätten till Versorgung enligt urkunden och enligt sed och bruk förblir dock oberörd (se § 19).

Fideikommiss med flera delägare. I § 10 behandlas fideikommiss med flera delägare. De olika andelarna bliva var för sig fria enligt grunderna för § 1; förfogandet över den fria delen är dock inskränkt, så länge icke samtliga andelar blivit fria. Förvaltningen av hela förmögenheten utövas av ombud, utsedda av delägarna eller av Auflösungsbehörde. Genom beslut av delägarna och de närmast successionsberättigade kan fideikommisset upphävas, såframt minst hälften av de röstande förenat sig därom.

Waldgüter m. fl. Om det i allmänt intresse befinnes påkallat, kan av förutvarande fideikommiss, innefattande betydande skogsområden, bildas ett »Waldgut», som står under uppsikt av Auflösungsbehörde. Innehavaren har att följa en fastställd hushållningsplan och kan icke utan särskilt tillstånd förfoga över egendomen eller däri ingående föremål. Förfogandet för dödsfalls skull är däremot fritt. Föreligger icke något testamente, inträder särskild arvsordning, innebärande, att egendomen odelad tillfaller viss arvinge (Anerbenrecht). Närmare föreskrifter om Waldgüter givas i §§ 12 och 13.

På samma sätt som i fråga om Waldgüter kunna uppkomma Deich-, Wein- och Landgüter, om fortvaron av sådana egendomar ligger i allmänt intresse (§§ 15 och 16). Särskild hushållningsplan förekommer dock icke i dessa fall.

I stället för Güter av förut omtalade slag kunna enligt § 14 stiftelser bildas på den egendom, vars splittring man önskar undvika.

Auflösungsbehörde. Angående organisationen av upplösningsmyndigheten är stadgat i § 27. Vid överdomstolarna (Oberlandesgerichte) bildas särskilda Auflösungsbehörde under benämningen Auflösungsamter für Familiengüter. Över dessa står såsom högsta myndighet det till justitieministeriet anknutna Landesamt für Familiengüter. Auflösungsbehörde består av tre domstolsjurister, en högre förvaltningsämbetsman och en fideikommissinnehavare (den sistnämnde efter förslag av fideikommissarierna själva).

Ordförande är alltid någon av domstolsjuristerna under titeln president. Särskilda sakkunniga kunna tillkallas. Förfarandet inför Auflösungsbehörde är reglerat i §§ 28—32 och ansluter till bestämmelserna om frivillig Gerichtsbarkeit. Vissa enklare frågor avgöras av presidenten ensam. Uppstår någon fråga, som icke är av fideikommissrättslig natur, har Auflösungsbehörde på yrkande av sakägare att hänskjuta frågan till domstol. Presidenten har att övervaka verkställigheten av de givna besluten. Rättsmedel vid överklagande av ett beslut av Auflösungsamt är Beschwerde till Landesamt.

Sedan tvångsupplösningsförfarandet genomförts och borgenärerna därvid förnöjts eller erhållit säkerhet, utfärdas ett särskilt bevis över upplösningen (Fideikommissauflösungsschein). Föreskrifter härom finnas i § 31.

Den tjeckoslovakiska lagstiftningen.

Enligt § 1 i »Gesetz vom 3 juli 1924 betreffend die Aufhebung der Fideikommiss« upphävas fideikommiss av alla slag.

I och med lagens ikraftträdande upphävas, såframt lagen icke annorledes stadgar, urkundsbestämmelser, familjebeslut och andra förfoganden angående fideikommissen.

Särskilt utslöckna utan skadestånd de i urkunden för »Wegfall» av alla successionsberättigade fastställda substitutionsanspråken och andra anspråk med undantag för de i § 6 behandlade fallen.

Frivillig upplösning. I första hand överlämnas åt fideikommissinnehavaren, de successionsberättigade (Anwärter) och »Posteritätskuratorn» att genom avtal reglera förhållandena i fråga om den friblivna fideikommissförmögenheten. Anwärter äro de, som vid tiden för lagens ikraftträdande enligt urkunden äro berättigade till succession.

Avtal komma till stånd, om fideikommissinnehavaren, närmaste tre Anwärter och, i stället för en sådan, Posteritätskuratorn äro ense om beslutet. Har fideikommisset blivit fritt genom innehavarens död, erfordras blott tilltillstånd av den närmast successionsberättigade och de båda närmaste Anwärter, resp. Posteritätskuratorn. Härvid tages icke hänsyn till avkomlingar till dessa Anwärter.

Avtalet måste inom sex månader efter lagens ikraftträdande skriftligen ingivas till vederbörlig myndighet, som utgöres av en fideikommissdomstol (Fideikommissgericht); avtalet, som icke får stå i strid med lagens ändamål, måste fastställas av domstolen. I vissa fall inhämtas intressenternas yttrande genom särskilt kallelseförfarande (§ 2).

Tvångsupplösning. Kommer något avtal icke till stånd inom den bestämda tiden, erhåller den, som vid lagens ikraftträdande var fideikommissarie, den från fideikommissbandet lösta egendomen såsom Vorerbe (Fiduziar) i förhållande till den Anwärter, som enligt urkunden är närmast successionsberättigad.

Skulle ett fideikommiss vid tiden för lagens ikraftträdande vara ledigt till följd av innehavarens död, erhåller den närmast successionsberättigade fi-

deikommisset såsom fri egendom. Var siste fideikommissarien enligt urkunden berättigad att utse sin efterträdare och hade han testamentariskt förordnat, huru med förmögenheten skulle förfaras, om fideikommisset bleve lagligen upphävt, behandlas förmögenheten i enlighet med förordnandet såsom från fideikommissbandet befriad kvarlåtenskap (§ 3).

Om till fideikommiss, som vid tiden för lagens ikraftträdande blivit ledigt genom dödsfall, icke anmäler sig någon av de successionsberättigade eller om i sådant fall Anwärter icke finnas, ingår fideikommissförmögenheten i den siste innehavarens kvarlåtenskap (§ 4).

I den mån Anwärter icke blivit tillgodosedda genom de återgivna bestämmelserna, tages icke hänsyn till anspråk från Anwärter (§ 5).

Underhållsanspråk m. m. Genom upphävandet av fideikommissbandet beröras icke de anspråk, som på grund av urkunden vid tiden för lagens ikraftträdande uppkommit gentemot fideikommissinnehavaren eller den successionsberättigade. Om i urkunden icke annorlunda stadgas, utgå dylika förmåner under den berättigades livstid. Sjunker fideikommissförmögenhetens värde utan innehavarens vållande så, att förbindelsernas uppfyllande skulle verka ekonomiskt betungande, kan en nedsättning äga rum. Vid tvist avgör fideikommissdomstolen.

Är säkerhet icke ställd för anspråk av ifrågavarande slag, förordnar fideikommissdomstolen härom på framställning av den berättigade, innan upplösningensavtal godkännes eller domstolen eljest beslutar om det upplösta fideikommisset.

I den kungörelse, som enligt § 2 utfärdas beträffande förslag till avtal, uppfordras även, om i urkunden förekomma bestämmelser om underhåll m. m., de, som vilja göra anspråk gällande, att anmäla detta till domstolen. Är det icke fråga om upplösning genom avtal, kallas de berättigade genom offentlig kungörelse på fideikommissinnehavarens bekostnad att anmäla sina anspråk till domstolen inom viss tid. Vid senare anmälda anspråk fästes i upplösningensförfarandet icke något avseende, och det överlämnas åt den berättigade att göra anspråken gällande enligt vanliga regler.

Har någon anmält anspråk i rätt tid och är icke överenskommelse träffad om anspråket i avtal om upplösning eller eljest, söker domstolen att få en överenskommelse till stånd. Kan enighet icke uppnås, hänvisas den pretenderande till rättstvist.

Såsom berättigad anses en var, som vid lagens ikraftträdande uppfyller de i urkunden angivna villkoren, även om han icke förut gjort sina anspråk gällande (§ 6).

Fastställelsebeslut vid tvångsupplösning. För det fall upplösningen icke fullföljes genom avtal, fastställer fideikommissdomstolen, vem förmögenheten skall tillfalla enligt §§ 3 och 4; beslutet härom delgives fideikommissinnehavaren m. fl. (§ 7).

Samlingar, bibliotek m. m. För att säkra fortbeståndet av samlingar och föremål av konstnärligt eller historiskt värde, arkiv, bibliotek eller registratur till den tidpunkt, då skydd för sådana föremål överhuvud blir rättsligt

reglerat, föranstaltar ecklesiastikdepartementet om föremålens förtecknande genom sakkunniga med ledning av förefintliga förteckningar. De sakkunniga fastslå, vilka föremål som äro av konstnärligt eller historiskt värde och förteckna dem under noggrann beskrivning. Departementet avgör därefter, vilka av dessa föremål som skola bevaras. Beslutet jämte avskrift av förteckningen delgives den som förvärvar fideikommissförmögenheten. I den mån föremålen icke på grund av annan lag eller överenskomst öfvergått i statens ägo eller förvar, överlämnas de i förvar hos den som förvärvat fideikommissförmögenheten, såframt annat icke bestämmes. För försäljning av dylika föremål erfordras tillstånd av departementet.

Akter ur arkiv och registratur få icke förstöras, med mindre departementet lämnat medgivande därtill. Bestämmelser i övrigt med avseende å arkiv och registratur meddelas av ecklesiastikdepartementet i samförstånd med vissa andra departement.

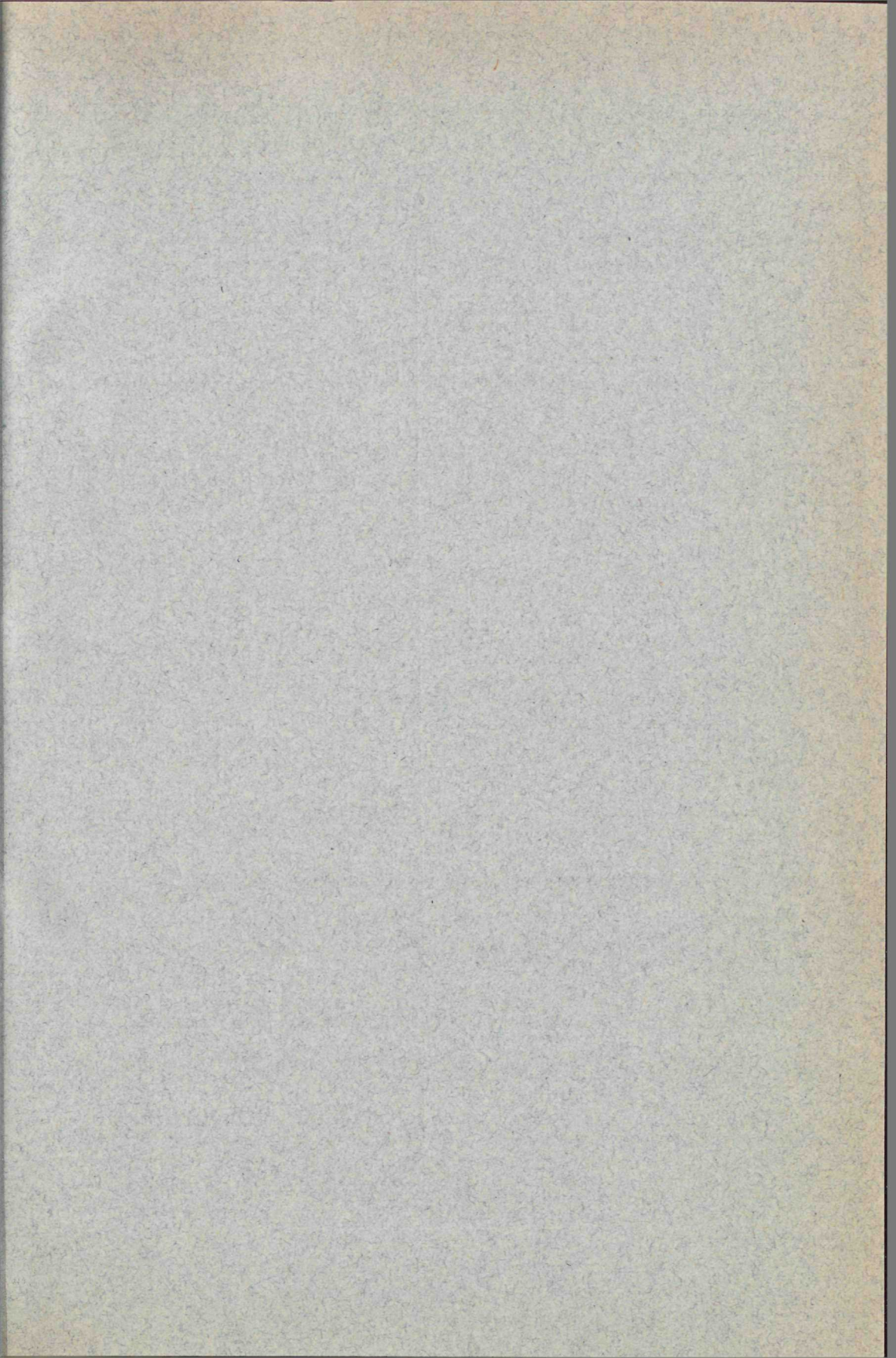
Utsättas föremålen för fara av förstörelse eller följas icke lämnade föreskrifter angående deras vård, kan ecklesiastikdepartementet förordna om föremålens förflyttande till annan förvaringsort på bekostnad av innehavaren. Överträdelse av givna föreskrifter bestraffas med böter eller fängelse (§ 17).

Tillämpningsstadganden utfärdas i administrativ ordning (§ 20).

Innehållsförteckning.

	Sid.
Skrivelse till Konungen	III
Promemoria angående avveckling av bestående fideikommiss	1
Historisk översikt:	
Utlandet	1
Sverige	2
Bestående fideikommiss	5
Rättsregler angående fideikommisssegendom	7
Tidigare riksdagsbehandling och utredningar	10
Uppdraget	22
Skälen för en avveckling	22
Avvecklingens omfattning	25
Sättet för avvecklingen:	
Utländsk lagstiftning	26
Allmänna synpunkter	27
Enskilda intressen:	
De närmaste intressenterna	28
Huvudlinjerna för avvecklingen	29
Förberedandet av den slutliga avvecklingen	30
Förmänstagare	32
Arrendatorer	33
Den slutliga övergången till fri egendom	33
Allmänna intressen:	
Avgift till staten	34
Fideikommisskogarna	34
Kulturvården	37
Proceduren	39
Bilagor:	
Utkast till lag om avveckling av vissa fideikommissbestämmelser	42
Huvuddragen av vissa utländska lagar angående avveckling av bestående fideikommiss	47

En vid promemorian fogad tabell med statistiska uppgifter har icke tryckts.

Statens offentliga utredningar 1935

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Betänkande med förslag ang. åtgärder mot statsfientlig verksamhet. [8]
Yttranden över preliminärt förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [13]
Lagberedningens förslag till lag om skuldebrev m. m. [14]
Betänkande med förslag till lagstiftning om avbrytande av havandeskap. [15]
Betänkande med förslag till lag om arbetsavtal. [18]
Betänkande och förslag rörande verksamheten vid skyddshemmen m. m. Förra delen. Skyddshemmens organisation m. m. [35]
Promemoria ang. avveckling av bestående fideikommiss. [50]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- Förslag till ändrade bestämmelser rörande allmänna handlingars offentlighet. [5]
Yttrande och förslag rörande tjänstgöringsbetyg som av länsstyrelserna utfärdas. [17]
Utredning ang. införande av ett dagordningsinstitut m. m. [21]
Förslag till nya avlösningsbestämmelser för icke-ordinarie befattningshavare inom den allmänna civilförvaltningen. [25]
Betänkande med förslag till ändring i vissa delar av upphandlingsförfordningen. [27]
1934 års nämnd för städningsutredning. Förslag rörande allmänna grunder för ordnandet av städnings- och rengöringsarbetet inom vissa statliga ämbetslokaler i Stockholm samt beräkning av ersättning för nämnda arbete. [37]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

- Betänkande med förslag till ändrad organisation av den statliga verksamheten för bekämpande av olövlig införsel av spritdrycker m. m. [24]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Betänkande med förslag rörande lån och årliga bidrag av statsmedel för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade barnrika familjer jämte därtill hörande utredningar. [2]
Kortfattad framställning av organisationssakkunnigas betänkande med utredning och förslag rörande den samhälleliga hjälpverksamhetens organisation m. m. [3]
Arbetslöshetsutredningens betänkande. 2. Åtgärder mot arbetslöshet [6]
Konjunkturappsvingets förlopp och orsaker 1932—1934. [16]
Betänkande med förslag till lag om arbetstiden i jordbruk och trädgårdsskötsel (lantarbetstidslag) m. m. [48]
Betänkande med förslag rörande ändringar i vissa delar av hälsovårdsstadgan samt anordnande av förbättrad bostadsinspektion i städer och stadsliknande samhällen m. m. [49]

Hälsa- och sjukvård.

- Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag ang. förebyggande mödra- och barnvård. [19]
Kungl. medicinalstyrelsens utlåtande och förslag ang. statsunderstödd dispensärverksamhet. [33]
Betänkande ang. folktandvård. [46]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

- Betänkande med förslag ang. åtgärder för spannmålsodlingens stödjande. [1]
Promemoria ang. tillsynen över fastighetsregistreringen och fastighetsbildningen. [4]
Utredning med förslag om egnahemskonsulenter hosushållningssällskapen. [28]
Betänkande ang. husdjursförsöksverksamhetens organisation. [29]
Berättelse över statens spannmålsnämnds verksamhet m. m. under år 1934. [30]
Jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till förordning om jordbrukets kreditkassor m. m. [32]
Betänkande med vissa synpunkter och förslag i fråga om den primära fastighetskrediten. [34]
Sociala jordutredningens betänkande med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 18 juni 1925 ang. förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom. [47]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

- Betänkande med förslag till omorganisation av den högre skogsundervisningen. [9]
Betänkande ang. råvaruförsörjning, produktion och arbetarantal m. m. vid skogsindustrierna. [36]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

- Teknisk-ekonomiska utredningar rörande vägvisandet. Del 2. Bronar. [7]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmän automobiltrafik. [12]
Betänkande med förslag till motorfordonsförordning och vägtrafikstadga m. m. [23]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

- Grunder för kollektiv och individuell pensionsförsäkring. [20]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

- Utredning och förslag ang. rundradion i Sverige. [10]
Betänkande med utredning och förslag ang. inrättande av en statsvetenskaplig examen. [11]
Utredning och förslag rörande frågan om avgift för hemlån av böcker från bibliotek. [22]
Betänkande med förslag rörande det svenska naturskyddets organisation och statliga förvaltning. [26]
Betänkande med förslag till lag om domkapitel m. m. [31]
Betänkande med utredning och förslag ang. folk- och småskoleseminariernas organisation m. m. [44]
Utredning och förslag rörande läroböcker vid allmänna läroverk och folkskolor m. fl. undervisningsanstalter. [45]

Försvarsväsen.

- Betänkande med förslag till ordnande av Sveriges försvarsväsen. Del 1. Inledande avdelning m. m. [38] Del 2. Arméorganisationen. [39] Del 3. Marinorganisationen. [40] Del 4. Flygvapnets organisation. [41] Del 5. Värnplikten m. m. Bilagor. [42] Del 6. Särskilda yttranden. [43]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.